

Rådighet over Grunnvann

Vurdering av rettstilstanden etter vannressursloven av 24. november 2000

Kandidatnr: 263

Veileder: Thor Falkanger

Leveringsfrist: 25. april 2004

Til sammen 16947 ord

Dato: 25. april 2004

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	REDEGJØRELSE FOR PROBLEMSTILLINGEN OG OPPGAVEN	1
1.2	RETTSKILDER	2
1.3	HISTORIE OG UTVIKLING	3
1.4	DEFINISJONER	5
1.4.1	GRUNNVANN	6
1.4.2	GRUNNVANNSPEIL	6
1.4.3	EIENDOMSRETT	6
1.5	AVGRENSNING	7
1.6	OVERSIKT OVER DEN VIDERE PLAN FOR AVHANDLINGEN	7
<u>2</u>	<u>UTENLANDSK RETT</u>	<u>8</u>
2.1	SVENSK RETT	8
2.2	DANSK RETT	9
2.3	TYSK RETT	9
2.4	BRITISK RETT	10
2.5	AMERIKANSK RETT	11
<u>3</u>	<u>OVERORDNEDE PRINSIPPER OM FORVALTNING AV GRUNNVANN</u>	<u>13</u>
3.1	BÆREKRAFTIG UTVIKLING	13
3.1.1	NORSK RETT	14
3.1.2	RIO OG DUBLIN KONFERANSENE	15
3.1.3	EU-RETT	18
3.1.4	GRUNNVANNSDIREKTIVET	18
3.2	BRUKERORIENTERT OG/ELLER RESSURSOrientert FORVALTNING	19
3.3	ALLMENNE INTERESSER	22
3.4	SAMORDNING AV PRINSIPPER	25

<u>4</u>	<u>VANNRESSURSLOVENS BESTEMMELSER</u>	<u>27</u>
4.1	VANNRESSURSLOVEN §44	27
4.2	VANNRESSURSLOVEN §45	33
4.3	VANNRESSURSLOVEN §46	39
4.4	VANNRESSURSLOVEN §66	40
<u>5</u>	<u>GRENSER</u>	<u>42</u>
5.1	GRENSER NEDAD I GRUNNEN	42
5.1.1	KRITERIER FOR FASTSETTING AV GRENSER I UNDERGRUNNEN	43
5.1.2	RETTSPRAKSIS OG EN VURDERING AV DEN	45
5.1.3	TEORI OG LOVREGULERING	47
<u>6</u>	<u>KONKLUSJON</u>	<u>50</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>52</u>

1 Innledning

1.1 Redegjørelse for problemstillingen og oppgaven

Rådigheten over grunnvann i Norge har ikke tidligere vært en problemstilling det har vært knyttet stor interesse til, bortsett fra eldre brønner (hvor sprengning og forurensning var aktuelle problemstillinger). Interessen av å utnytte vassdragene til mer enn primærnæring som mølledrift, fløting og jordbruk har vært liten. Dette endret seg når folketallet økte kraftig og industrialiseringen vokste frem. Dette medførte et økt behov for kraft og drikkevann, og en større regulering i lov. Denne situasjonen har endret seg, ettersom teknologien har gjort det mulig at man har kunnet øke utnyttelsen av grunnvann. Det er et uttalt mål fra myndighetene å øke utnyttelsen av grunnvann til for eksempel drikkevannsforsyning, prosessvann i industribedrifter og energiproduksjon i varmepumper.¹ På den andre siden er vassdragene og grunnvann, i den senere tid blitt ansett som et knapphetsgode som bør forvaltes på en bærekraftig måte.² Dette medførte en rekke nye spørsmål om rådighet over grunnvann. Dette er søkt å løst av lovgiver ved lov av 24. november 2000, lov om vassdrag og grunnvann (Vannressursloven).

Av formålsparagrafen i loven følger det at formålet er å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk av vassdrag og grunnvann. I lovens kapittel om grunnvann ble de private grunneierrettighetene søkt klargjort og styrket. Disse hensyn medfører et visst motsetningsforhold, noe som er problematisk for vurderingen av rettssituasjonen ved grunnvann. I fremstillingen vil jeg se på hvilke begrensninger det offentlige legger på den private råderett over grunnvann. Oppgaven søker å redegjøre for dagens rettsstilling til grunnvann, og hvilke utfordringer både private og offentlige parter vil møte.

¹ St meld nr 46 1988-1989 (miljø og utvikling). Videre er dette uttalt i Ot.prp. nr 39 1998-1999 s22

² Se Kap. 3.1 i denne fremstilling.

1.2 Rettskilder

Den primære rettskilden rundt rådighetene over grunnvann er Vannressurslovens kapittel 8 om grunnvann. I tillegg til kapittel 8 vil loven generelt og formålsparagrafen være av stor betydning. Ettersom det er en relativt ny lov vil det være begrenset med rettspraksis. Rettspraksis før loven vil være aktuell men disse avgjørelsene må sees i lys av den nye loven om vannressursene.³ Videre vil forarbeider til loven og teori knyttet til problemstillingene være viktige. Teorien som finnes på området er meget omfattende, spesielt den som stammer fra 1900-tallet og helt på slutten av 1800-tallet, etter at vassdragsloven av 1887 ble vedtatt. Av eldre rettsteori må nevnes verkene til Motzfeldt (1908), Carlsen (1916) og Nærstad (1938). Disse verkene ble forfattet før Vassdragsloven av 1940. Av senere litteratur bør nevnes verkene til Vislie (1944), Brækhus/Hærem (1964), Ross (1954), Rogstad (1988), Falkanger/Haagensen (red.) (2001) og Brekken mfl. (2001).⁴

Det foreligger store og grundige utredninger, Ot.prp. nr 39 1998-1999, NOU 1994:12 Lov om vassdrag og grunnvann og NOU 1988:16 Sivillovbokutvalet⁵ mv. Det skal vurderes om lovgiver mente at rettstilstanden skulle være uendret eller ikke. Annet interessant materiale er praksis og uttalelser fra forvaltningsorganene som blant annet NVE⁶. (Norges vassdrags- og energidirektorat) gir ut. I veilederne fra NVE tas det opp aktuelle problemstillinger og det søkes å gi en praktisk løsning.

Av andre relevante rettskilder har vi internasjonale avtaler og regelverk. Norge har gjennom EØS-avtalen som er vedtatt som lov den 27. november 1992 nr 109, forpliktet seg til å følge det lovverket EU-landene har på sentrale punkter. Senere har EUs vanndirektiv.⁷ Direktivet har som formål å sikre renere vann til bading og drikkevann.

³ lov av 24. november 2000 nr 82 (vannressursloven)

⁴ Verkene er de mest sentrale i vår vassdragsrett og er i hovedsak tingsrettslige arbeider

⁵ NOU 1988: 16 om eiendomsgrenser og administrative inndelingsgrenser

⁶ NVEs veiledere. Den viktigste i denne sammenhengen er NVE veileder nr 1/2002

⁷ EUs Vanndirektiv. Spesielt artiklene om grunnvann §§4 og 17 samt annekset II (karakterisering) og annekset V (kvalitet). Offisiell benevnelse er Rådsdirektiv 2000/60/EF, vanndirektivet er hjemlet i Roma-traktaten artikkel 175 (1)

Vannet skal også være en del av miljøet, både lokalt og nasjonalt. Direktivet skal bidra til å sikre arven til de fremtidige generasjoner.

1.3 Historie og utvikling

Vassdragsretten kan ikke ensidig klassifiseres som rent offentligrettslig eller privatrettslig. Eksempelvis kan være tvist om eiendomsgrensene i et vassdrag. Dette er klart et utslag av privatrettslig karakter. Derimot kan det offentligrettslige komme inn ved begrensninger eller reguleringer bruken av grunnvannet. Et viktig trekk ved vannressursene er oppfatningen om forvaltningen av vannressursene har utviklet seg over tid, og utnyttelsen har endret seg. Tidligere så man på naturressursene som ubegrensede, og skulle brukes og utnyttes av dem som hadde eierskapet. Utgangspunkt for eiendomsretten til grunnvann ble ansett å være samsvarende med eiendomsretten.⁸ Dette prinsippet at den som er eier av grunnen har eiendomsretten til vannet har i Norge vært gjeldende siden 1000-1100 tallet.⁹ Eiendomsretten strakk seg utover i en sjø, elv eller lignende som lå til eiendommen. Selv om dette kom i konflikt med andre ferdselsretter eller fløteretter var dette oppfatningen. Det var klart at grunnvann fra brønner lå til grunneier. Hadde grunnvannet på den tiden vært en oppdaget og utnyttet ressurs i moderne forstand er det naturlig etter denne oppfatningen å slutte at eiendomsretten ville bli tillagt grunneieren. Oppfatningen gjaldt ikke retten til vann som sådant, men man hadde en rett til å utnytte vannet innenfor sin egen eiendom, og hindre andre i å nyttegjøre seg vannet. Det var i Magnus Lagabøters "landslov" hvor dette først fikk et klart uttrykk. Loven hjemler grunneieren eiendomsrett til vassdrag ved å si:

"hver ejer vand og vejdested foran sin jord der som (de) fra gammel tid har været, uten (de) med rette er fra kommet".

⁸ Jfr. Falkanger/Stiansen (red.): vassdrags- og energirett, s33

⁹ grunnvann vil nødvendigvis være under grunnen, men var lite utnyttet på dette tidspunktet kun ved enkelte anledninger fra relativt små brønner i vår moderne forstand.

Prinsippet er blitt ført videre opp gjennom historien, og gitt grunnlag for de reglene vi har i dag. Vannet fulgte grunnen både ved avhending og arv¹⁰.

Den første vassdraglovgivningen ble vedtatt i 1887 og kom som et resultat av den økte utnyttningen av vassdrag. Industrialiseringen medførte at man så behovet for en enhetlig forvaltning. Loven var ny i form, da den hadde generelle lovregler som ikke regulerte et enkelt tilfelle, slik som tidligere lovgivning hadde basert seg på. Det var den første loven som regulerte fløtningen og ikke minst vannforsyningen.

Spørsmålet om eiendomsretten til vannet dukket opp da vassdragsloven av 1887 skulle revideres. Revideringen tok tid og resulterte i ny lov i 1940. Det ble i teorien stilt spørsmål om eiendomsretten til vann. W.S Dahl i Den Norske Vassdragsret (1888) hevdet at det ikke gikk klart frem av loven om grunneier hadde eiendomsrett til vannet. Departementet hevdet at dette ikke var av reel betydning og at man ville fortsette med den ”folkelige” oppfatning om at grunneier eide sitt vann.¹¹ Dette prinsipp kom til uttrykk i Vassdragsloven av 1940 §1 hvor det stod:

”Elver og bekker, innsjøer og andre vass-samlinger tilhører eieren av den grunn de dekker, hvis ikke annet følger av særlige rettsforhold”.

Vi finner denne formuleringen igjen i §13 første ledd, første punktum i Vannressursloven. I Vannressursloven er det første gang det er egne regler om grunnvannet jfr. §44 første ledd hvor grunnvannet er underlagt private råderett. Dette er i utgangspunktet likt med annen europeisk rett, som tillegger de private eiere råderetten men med store kvantitative begrensninger. Den europeiske retten baseres på privat eiendomsrett men det offentlige har overdratt rådigheten. Dette stammer fra romerretten hvor råderetten til alle vassdrag med årssikker vannføring tilhørte allmennheten og de vassdrag uten årssikker vannføring var underlagt privat eiendomsrett.¹²

Vassdragslovutvalgets flertall utarbeidet et forslag om å innføre denne tankegang i

¹⁰ For videre fremstilling vises til Den Norske Vassdragsrets Historie, indtil aaret 1800 av U.A Motzfeldt 1908 s

¹¹ Ot. Prp. nr. 65 (1939) s.6

¹² Vassdragsloven til praktisk bruk av A. Carlsen 1916 og NOU 1994: 12, side 149, første spalte, kapittel 11.1.1

norskrett men dette ble forkastet til fordel for mindretallets forslag, hvor eieren ble gitt stor råderett til grunnen.

Et særegent trekk for grunnvannet i Norge er den lave utnyttelsen som vannforsyningskilde. I 1992 var det kun 13 % av befolkningen som benyttet grunnvann som vannforsynings kilde i 1992, og at dette nivået aldri har vært høyt i Norge sammenlignet med blant annet våre naboer i øst og syd.¹³ Norges beskjedne bruk av grunnvann som drikkevann har ført til at det offentlige ikke har hatt stor interesse i å begrense den private råderetten. Derfor er ikke behovet like stort for å begrense den private råderetten.

FN har utarbeidet et charter som anbefaler at grunnvannet er i offentlig eie, eller som et minimum at det er en sterk begrensning i råderetten til den private eier.¹⁴ Det er kun et fåtall land som har full offentlig eie, men de fleste land har en sterk offentlig kontroll med rådigheten av grunnvannet¹⁵. Charteret er ikke bindende for Norge men, det anbefales at prinsippene i charteret legges til grunn for lovgivningen i det enkelte land. Det heter videre i charteret at det må være et mål for landene å ha en langsiktig politikk når det gjelder spørsmålet om grunnvann, med tanke på overforbruk og forurensning. FN-charteret har som mål å skape internasjonal samhandling for å bevare grunnvannsressursene. Den nye vannressursloven ble vedtatt var det med stor grad av påvirkning fra land som allerede hadde regler om grunnvann, og benyttet seg av grunnvannsressursene. Selv om Norge er unikt med tanke på tilgjengelighet på vann, ble det fra departementets side pekt på viktigheten av et lovverk som tok hensyn til at vann kan bli en knapp ressurs i fremtiden.

1.4 Definisjoner

Videre i oppgaven vil det bli benyttet en del uttrykk som vil være viktig å forstå innholdet av derfor vil det kort bli redegjort for innholdet av disse uttrykkene. Disse forskjellige

¹³ Grunnvann i Norge-Sluttrapport NGU 1992

¹⁴ Charteret ble vedtatt av FN's økonomiske kommisjon for Europa (ECE). Charteret inneholder 25 kapitler om hvordan grunnvannsressursene bør forvaltes.

uttrykkene er viktig for forståelsen av problemene knyttet til grunnvann de er nært knyttet til hydrologiske termer.

1.4.1 Grunnvann

Vannressursloven definerer grunnvann i § 2 femte ledd som det vannet som ligger i den mettede delen av grunnen. Definisjonen er i samsvar med hydrologisk terminologi.

Denne definisjonen utelukker det man kaller markvann som er bundet til jordlagene.

Ifølge forarbeidene medfører dette at lovens regler ikke gjelder direkte for markvann.¹⁶

1.4.2 Grunnvannspeil

Grunnvannspeil er nivået hvor grunnvannet fyller alle porer i grunnen og vannets trykk er lik atmosfæretrykket, i motsetning markvannssonen der vannet vil ha mindre væsketrykk.¹⁷ Et annet ord for grunnvannspeil er grunnvannsnivå. Dette nivået vil

varierte ettersom tilsiget til grunnvannet endrer seg. Grunnvannspeilet vil være der den mettede delen av grunnen avgrenses mot den umettede sonen (markvannssonen).

Grunnvannsspeilet vil som oftest følge terrenget, dersom grunnvannsspeilet bryter overflaten vil vi få kildeutspring. De forskjellige stedene i landet har store sesongmessige variasjoner. På Østlandet er det størst tilsig på våren og høsten, mens det på Vestlandet er størst tilsig på vinteren.

1.4.3 Eiendomsrett

Eiendomsretten til grunnen inneholder retten til å råde over egen grunn. Den er negativt avgrenset av det som følger av lov. Har man derimot kun en råderett i grunnen vil denne være positivt avgrenset.

¹⁵ I en undersøkelse fra FAO (ground water legislation in Europe, Rome 1964) er det slått fast at det kun er Israel, Jugoslavia (før oppdeling), Romania og Tyrkia som har offentlig eiendomsrett over grunnvannet.

¹⁶ Ot Prp. Nr 39 1998-1999 s 183 2.spalte flg.

¹⁷ Arne Tollan "Vannressurser" side 98 kapittel 8.4

1.5 Avgrensning

Det synes naturlig å avgrense oppgaven mot fremstillingen av saksbehandlingsreglene om konsesjon om uttak av grunnvann.

1.6 Oversikt over den videre plan for avhandlingen

For å belyse rettsspørsmålet om grunnvann i norsk rett vil jeg redegjøre for hvordan rettsspørsmål angående grunnvann er løst i utenlandsk rett, og hvilke virkning det har hatt på norsk rett. Videre vil jeg ta for meg de overordnende prinsipper for forvaltning av grunnvann og vassdrag (der de er sammenfallende) i kapittel 3. Hovedvekten av oppgaven vil være i kapittel 4 som omhandler Vannressursloven. I kapittel 4 og 5 vil jeg ta for meg det privatrettslige utgangspunkt loven gir (Vannressurslovens kapittel 8), og de begrensingene i råderetten som loven oppstiller. Både kvantitativt (mengden vann som tas ut) og kvalitativt (formålet for uttaket) grunnvannsuttak vil også bli behandlet.

2 Utenlandsk rett

I denne fremstillingen er det kun hovedtrekkene ved det enkelte lands rett som blir behandlet. Det sentrale spørsmål er om det er staten eller private grunneiere som har eiendomsretten. Oppgaven vil i tillegg forsøke å redegjøre for innholdet av eiendomretten og hvilke begrensinger eller inngrep det offentlige kan foreta seg. Som presisert ovenfor vil det være viktig å merke seg at Norge skiller seg fra de aller fleste europeiske land, da grunnvannressursene er i liten grad utnyttet. Det nevnes videre at Norge har vesentlig lavere befolkningstetthet enn de andre landene, noe som har ført til at det i liten grad har oppstått tvist om grunnvannsrettighetene i fortiden¹⁸

2.1 Svensk rett

Svensk rett har mange likhetstrekk med den nye vannressursloven i Norge. Spørsmålene om grunnvann er behandlet i den svenske Vatten Lagen (heretter VL) kapittel 2 og 4. Utgangspunktet er privat eiendomsrett, men med sterke rådighetsbegrensinger i form av strenge konsesjonsvilkår og begrenset uttaksrett. Det er egne regler for egen husholdning (jfr. Vannressursloven §45 i norsk rett) se unntaket for konsesjonsplikt i 4:1 VL. Sverige har en mye større utnyttelsesgrad av grunnvannet, 48% (1992) av vannforbruket dekkes av grunnvann.¹⁹ Sveriges utstrakte bruk av grunnvann har ført til et sterkere behov for offentlig beskyttelse. Det ble i arbeidet før den nye Vatten Lagen diskutert om Sverige skulle gå over til et system med offentlig eiendomsrett. Dette ble forkastet under hensynet til rettsoppfatningen om privat eiendomsrett som rådde i Sverige.²⁰

I forhold til eiendomretten i det vertikale planet er det i svensk rett ikke gitt noen klar grense for hvor denne går. Retten er ikke uendelig ned i grunnen, slik utgangspunktet er

¹⁸ NOU 1994: 12 kapittel 19.5 for en mer utførlig drøfting av utenlandsk rett.

¹⁹ Grunnvann i Norge Sluttrapport, NGU 1992

²⁰ SOU 1977:27 s. 128 prop 1981/82:130 s. 77 og JoU 1982/83:30 s 19. Se også Vattenlagen med kommentar, 1984 av Rolf Strömberg.

i postglossatorenes rettsoppfatning. I svensk rett det er heller ingen begrensning i andre å utnytte mineraler under annen mans grunn.²¹

2.2 Dansk rett

Danmark er et av de landene i Europa som får mest av sin vannforsyning fra grunnvann, nesten 100%. Også her har man et privatrettslig utgangspunkt, men med meget strenge vilkår for hvordan råderetten kan utøves. Etter §18 i den danske Vannforsyningsloven kreves det alltid konsesjon. Den eneste muligheten for grunneier til å ta ut grunnvann uten konsesjon, er hvis han bor i et område utenfor offentlig vannforsyningsområde og vannet han tar, er av god nok kvalitet. Vannet kan bare brukes til husholdingen. Rådighetsbegrensningene kan erstatningsfritt pålegges grunneier, dette er hjemlet i den danske Miljøbeskyttelsesloven.

I dansk rett er det slik at grunneieren kun eier grunnen så langt ned som hans interesser strekker seg, og beskytter kun de interesser som er vanlige å drive på eiendommen. Det vil i dansk rett derfor ikke være noe i veien for å anlegge en tunnel under grunnen uten å måtte betale erstatning til grunneier, så lenge tunnelen ikke er til ulempe for eiendommen over.

2.3 Tysk rett

I Tyskland er det i utgangspunktet privat eiendomsrett, men den har liten praktisk betydning, da det ikke gir grunneieren rett til å bruke vannet uten offentlig tillatelse. Grunneier kan dog ta ut grunnvann til husholdning, husdyr og midlertidig bruk av små mengder vann. Disse uttakene vil som oftest komme fra relativt beskjedne brønner på eiendommen. Vi finner lignende regler i Vannressursloven § 46. Det er regulert forskjellig fra delstat til delstat ved at det er gitt rammelover fra forbundsmyndighetene som de enkelte delstatene utfyller. Allmenne hensyn skal vektlegges når en konsesjonssøknad behandles. En avlegger av dette finner vi i norsk rett i vannressursloven §1. Når det gjelder spørsmålet om erstatning varierer dette fra delstat til delstat. I Bayern har grunneier rett til erstatning når en annen nyttegjør seg av

²¹ NOU 1988: 16 Eieendomsgrenser og administrative inndelingsgrenser.

grunnvannet. På motsatt side har man i delstaten Baden-Württembergs lovgivning, som helt fratar grunneieren råderetten over grunnvannet jfr. BWHG (Wassergesetz for Baden-Württemberg) § 12, uten å gi erstatning for grunneiers tap.

I spørsmålet om grunneiers rett nedover i grunnen har den tyske lovgivningen basert seg på en interesse aveining, når det gjelder hvor langt denne retten strekker seg. Dette er fastsatt i BGB § 905, hvor det står at eiendomsretten også gjelder undergrunnen, men at grunneier ikke kan forby et tiltak som er så langt ned at han ikke har noe interesse i å stoppe det.²²

2.4 Britisk rett

Retten til vann er, som i Norge, en rett av privat karakter. Grunneieren har en rett til å bruke vannet som passerer over hans egen eiendom, men har ikke eiendomsrett til vannet som substans før han eventuelt har tatt opp vannet i en egen beholder (ofte rørledning eller tank). Store deler av engelsk rett er ulovfestet og har utviklet seg over tid gjennom avgjørelser i rettsapparatet, en sterk prejudikatslære. Reglene om grunneiers rettigheter har vært utviklet over lang tid i Storbritannia. Elver, innsjøer og grunnvann har vært i bruk i lengre tid som vannkilde, men økte betydelig som et resultat av den industrielle revolusjon. Med dette menes at den nye industrien førte til økt behov for vann i produksjon og drikkevann til de store byene som vokste opp.

Industrialiseringen førte til at mengder av forurenset avfall ble tilført naturen både i vann og på land. Dette medførte at det i 1876 ble vedtatt en lov som gjorde det straffbart å forurense vannveier. Dette var en start, men loven ble overhodet ikke håndhevet. Det finnes i britisk rett et lignende interesseavveiningsprinsipp som Norge (naboloven) når det gjelder mulig påvirkning av annen mans grunn. I en sak tømte en grunneier kloakk ned i grunnvannsbrønnen, noe som medførte en sterk forurensning av grunnvannet. En av de andre grunneierne brukte vannet til å brygge øl, noe han ikke kunne gjøre videre på grunn av kloakken som forurenset grunnvannet. Her ble det vurdert om retten til å

²² NOU 1988: 16 side 34 for en bredere utgreiing av eiendomsgrensene i grunnen og tidligere rettstilstand.

slippe ut kloakk på egen grunn skulle vike for en annens rett til rent vann.²³ Det ble slått fast at det den forurensende grunneier ikke kunne gjøre disse utslippene i medhold av sin rådighet som grunneier. I den senere tid har britisk rett vært under stor innflytelse av EU-rett, og skal etter hvert sammenfalle med blant annet grunnvannsdirektivet (se kapittel 3.1.4.).

I engelsk rett er det en presumpsjon for at grunneier eier grunnen under helt til jordens kjerne, altså ingen begrensinger i det vertikale planet. Denne retningen har sitt utspring i tankene til romerrettsjuristene på 1300-tallet (postglossatorene).²⁴

2.5 Amerikansk rett

I eldre tid var oppfatningen at den som eide landet over, var herre over alt som lå under grunnen. Dette prinsipp kom fra engelsk rett hvor det var en oppfatning om at eiendomsretten til grunnvannet var utledet fra eiendomsretten til grunnen over. Denne retten er fortsatt inntakt, men med en mengde begrensinger. Det må i de aller fleste stater en tillatelse fra myndighetene til for å utnytte grunnvannet under egen grunn. Dette kom fra ideen om at det var en nær forbindelse mellom overflatevann og grunnvann. Da de store byene i USA vokste sterkt ble nok rent drikkevann en aktuell problemstilling, og mange steder ble grunnvannet tappet så kraftig at vannstanden i mange vassdrag ble betydelig redusert. Mange landbruksområder ble synlig berørt og myndighetene anså en offentlig kontroll som et nødvendig tiltak.

Situasjonen i USA har likhetstrekk med den som er i Norge. De har en utnyttelsesgrad på ca 25% av alt vann som brukes kommer fra grunnvann. Dette er dog det dobbelte av det som brukes i Norge jfr kapittel 1.3. De har også store uutnyttede grunnvannsreserver, det sies at det er mer i grunnvannslagre enn det som finnes av alt overflatevann i elver og innsjøer.²⁵ I amerikansk rett finnes det også regler om

²³ Sunkin, Ong, Wight : Source book on environmental law s.280flg. den aktuelle saken var *Ballard v Tomlinson (1885)*.

²⁴ NOU 1988: 16 side 34 flg.

²⁵ Rice, White "Engineering aspects of water law" 1987 side 8 flg.

prioriterte uttak i situasjoner med vannknapphet, reglene ligner noe på de Norge har i Vannressursloven §45 1.ledd²⁶

²⁶ Rice, White "Engineering aspects of water law" 1987 side 17

3 Overordnede prinsipper om forvaltning av grunnvann

Disse prinsippene jeg nå behandler må betegnes som grunnpilarer for forvaltningen av grunnvannsressursene. Prinsippene skal tillegges betydelig vekt når lov om vassdrag og grunnvann anvendes (Vannressursloven). Prinsippene ble viet spesiell oppmerksomhet i vassdragslovutvalgets arbeid. I det følgende vil hvert enkelt prinsipp bli behandlet, for så til slutt se på hvordan de spiller sammen og utfyller hverandre jfr. kapitel 3.4.

3.1 Bærekraftig utvikling

Begrepet bærekraftig utvikling er brukt i mange internasjonale avtaler og konvensjoner. Oppgaven vil se nærmere på de områdene hvor bærekraftig utvikling viser seg og vurdere innholdet av prinsippet. I litteraturen har det vært skrevet om uttrykket bærekraftig utvikling²⁷ siden midten av 60-tallet, og dette var nok spiren til at det festnet seg etterhvert i traktater og avtaler. Nå i den senere tid har uttrykket festnet seg i lover og grunnlover. Uttrykket gis nå også betydning ved avgjørelser ved Den internasjonale domstolen i Haag. Et eksempel hvor uttrykket bærekraftig utvikling viser seg er en sak mellom Ungarn og Slovakia i konflikten om et damprosjekt (Gabcikovo-Nagymaros, avgjørelse nr 92 av 25. september 1997). Det ble lagt avgjørende vekt på en bærekraftig utvikling av vannressursene selv når det gjaldt forvaltning over landegrensene. Det er blitt reist innsigelser mot uttrykket bærekraftig utvikling, ettersom det har blitt hevdet at uttrykket er for vidt, og at det dermed ikke gir noe presist grunnlag å bygge forvaltning og lover på. Prinsippet er av overordnet karakter og kan være vanskelig å anvende i enkelt saker. Denne kritikken og vurderingen er drøftet i Hans Chr. Bugge sin bok om forurensingsansvaret, 1999 side 67-68

²⁷ Selve uttrykket er hentet fra Rio-konferansen, men har vært tilstede tidligere med ulike benevnelser.

3.1.1 Norsk rett

Uttrykket bærekraftig utvikling har de siste femten årene fått en sterkere stilling i norsk lovverk. Det begynte med at enkelte lover fikk slike bestemmelser. Ved en lovendring i loven om fiskeoppdrett der dette først kom til uttrykk, senere ble prinsippet inntatt i blant annet i kommuneloven (lov av 25.september 1992 nr.107) §1 og i genteknologiloven. I Genteknologiloven kom dette til syne både i formålsparagrafen §1 og som et kriterium for godkjenning av utsetting av genmodifiserte organismer i §10. Uttrykket har også fått plass i Svalbard-miljøloven²⁸

Prinsippet bærekraftig utvikling er også nedfelt i Grunnloven §110 b, som skal gi en føring for hvor utviklingen skal gå. Prinsippet plassering i Grunnloven indikerer prinsippets betydning og lovgivers ønske om å ivareta naturen i fremtiden. Grunnlovens §110 b har blitt behandlet i rettspraksis, se for eksempel Rt.1993 s. 528 (Lunner Pukkverk), hvor bestemmelsen førte til en vid tolkning av formålsbestemmelsen i forurensingsloven, og av §11 (forurensingsloven) som gjelder særskilte utslippstillatelser. For grunnvann betyr dette et sterkt vern mot forurensing fra andre grunneiendommer.

Av Vassdragslovutvalgets innstilling gikk det frem sagt at prinsippet om bærekraftig utvikling skulle være fremtredende selv om det ikke brukes direkte i formålsparagrafen eller de enkelte lovbestemmelsene. Prinsippet om bærekraftig utvikling kommer sterkest til uttrykk i vannressursloven §44 om grunnvannets stilling. Det står at man ikke skal utnytte grunnvannsmagasinet mer enn det tåler. Dette må anses som et klart uttrykk for prinsippet om bærekraftig utvikling, noe jeg vil komme tilbake til ved tolkningen av § 44.

Det er et politisk uttalt mål for Norge å verne ressursene. Det er blitt uttalt av blant annet Utenriksdepartementet (UD) at det er nasjonale myndigheter som må ta initiativet til å utvikle gode forvaltningsregimer, og sørge for at vannrelaterte spørsmål integreres i strategier for fattigdomsreduksjon og bidrar til en bærekraftig utvikling²⁹.

²⁸ Lov om miljøvern på Svalbard av 15. juni 2001 nr 79

²⁹ Av statssekretær i UD Olav Kjørven "FNs toppmøte om bærekraftig utvikling – Resultatene på ferskvannområdet. Veien videre frem mot World Water Forum 2003." i Vann nr 1 2003.

3.1.2 Rio og Dublin Konferansene

Bærekraftig utvikling ble først og fremst lansert av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (ofte kalt, Brundtland-kommisjonen etter dens leder Gro Harlem Brundtland). Kommisjonens rapport dannet grunnlaget for en konferanse i Rio de Janeiro. Dette arbeidet resulterte i Rio-erklæringen. Prinsippet om bærekraftig utvikling har som mål å fremme økonomisk vekst samtidig som man ikke ødelegger fremtidige generasjoners muligheter til å utnytte ressursene. I Rio-erklæringen går det frem at prinsippet blant annet er avhengig av, blant annet arbeidskraft, reproduserbar kapital, fornybare og ikke-fornybare ressurser. Disse faktorene settes sammen ved hjelp av teknologikunnskap, slik at den samlede produksjonen per hode ikke avtar, men holder seg konstant eller øker. Det er særlig befolkningsveksten og utnyttelsen av de ikke-fornybare ressursene som er problemer i denne sammenhengen.³⁰ Selv om vannressursene i seg selv er fornybare er det viktig å verne de, da vann vil påvirke en del ikke-fornybare økosystemer som ofte ligger i deres umiddelbare nærhet. Det er viktig å se alt i den store sammenhengen slik at man ikke kommer i den situasjonen hvor man har skadet de ikke-fornybare ressursene, slik at de ikke lar seg gjenopprette med enkle tiltak. Dagens situasjon krever en fokusering på den teknologiske utviklingen for å sikre en bedre utnyttelse av ressursene, og hindre at de blir borte eller vesentlig unyttbare. Det betyr at man må se teknologisk nyvinning som et redskap til en bedre utnyttelse av ressursene. For grunnvann har det i den senere tid skjedd store fremskritt med hensyn til nye og bedre utvinningsmetoder. Dette gjelder ikke minst muligheter til å gjøre gode forundersøkelser med tanke på å kartlegge grunnvannsmagasinenes utbredelse og innhold. Det er hevet over enhver tvil at vann er en fornybar ressurs, men den kan skades varig ved uforsiktig bruk og slett forvaltning.

Uttrykket bærekraftig utvikling er et meget vidt begrep, og det forutsetter en vekst på en annen måte enn det vi har i dag. Det må sikres en bedre fordeling av ressursene mellom landene og ikke minst innenfor det enkelte land. Bærekraftig utvikling er at det er et dynamisk begrep som endrer seg i takt med tiden. Denne siden av prinsippet fungerer på

³⁰ NOU 1994:12 side 116 2.spalte, og fremstillingen i Falkanger/Haagensen. Side 71 og 72

samme måte som prinsippet om vern av de allmenne interessene som er behandlet under i kapitel 3.3.

Samme året som Rio-konferansen, ble det også holdt en konferanse som satte fokus på vannressursene. Dette var konferansen om vann og miljø i Dublin, heretter Dublin-konferansen. Konferansen ble avholdt, som Rio-konferansen i regi av FN. Det er viktig å se Dublin-konferansen som en parallell til Rio-konferansen som ble avholdt et par måneder senere. Det ble ved Dublin-konferansen slått fast fire hovedprinsipper. Blant annet at ferskvann, herunder grunnvann, er en endelig og sårbar ressurs, absolutt nødvendig for å opprettholde liv, utvikling og miljø. Utvikling og forvaltning av vannressurser må bygge på deltakelse av brukere, planleggere og politikere på alle nivåer.³¹ En bærekraftig utvikling er også EU med på å skape, da de gjennom rammedirektivet pålegger sine medlemsland en riktig forvaltning av vannressursene i tett sammenheng med den økonomiske utviklingen.

Det er ikke tvilsomt at vann er en økonomisk ressurs, det ble i år 2000 drukket 80 millioner liter flaskevann, og det øker med 8-10% i året.³² Mye av dette vannet stammer fra de mange store grunnvannsressursene i Norge. Det går et krav om helhetlig forvaltning gjennom alle de lover og overenskomster som jeg har vist til. Det er viktig at dette ikke blir pene ord uten handling. Det kan lett bli det hvis det ikke blir satt sterkt fokusert på emnet. Vannet er en økonomisk ressurs og vil definitivt fortsette å være det i fremtiden, da det uten tvil vil bli et økt behov for rent vann grunnet større utnyttelse enn det vi har i dag.

Det finnes flere prinsipper som ligger til grunn for uttrykket bærekraftig utvikling. Av de bidragsytere vil jeg nevne "føre var-prinsippet"³³, BAT-prinsippet, prinsippet om forebygging og prinsippet omutredning av miljøkonsekvenser.³⁴ For å vise utviklingen frem mot uttrykket bærekraftig utvikling vil jeg bruke "føre var-prinsippet". Prinsippet

³¹ Tollan, Arne "Vannressurser" kapitel 16.5.2. For en videre fremstilling og utgreiing av alle prinsippene i Dublin konferansen.

³² Tollan, Arve side 196

³³ Se avhandlingen til Borch-Nielsen, Thomas : BAT og Føre var-prinsippet og forholdet mellom dem, 2003.

³⁴ Bugge Forurensingsansvaret side 54 flg.

har vært en av de viktigste bidragsyterne og spiren til diskusjonen om bærekraftig utvikling. Norge har vært en pådriver for et ”føre var prinsipp” i utøvelsen av miljøforvaltning. Essensen i ”føre var prinsippet” er at man skal verne naturen før man er helt sikker på at det ikke kan oppstå en uopprettelig skade. Det har i teorien vært diskutert om dette har vært et forvaltningsprinsipp eller et forskningsprinsipp.³⁵ Tenker vi på bærekraftig utvikling er det nettopp et ”føre var-prinsipp” som gjør at vi kan ha mulighet til å leve opp til prinsippets mål om effektiv utnyttelse av ressursene, med hensyn til kommende generasjoner. Poenget er at vi i vårt samfunn skal legge inn en sikkerhetsmargin i forhold til mulige og usikre skadevirkninger, ”tvilen skal komme miljøet til gode”³⁶

Sider ved prinsippet ble første gang tatt i bruk ved Nordsjø-konferansen i Bremen i 1984.³⁷

”Conscious that damage to the marine environment can be irreversible or remediable only at considerable expense and over a long period and that, therefore, coastal states and the EEC **must not wait for proof of** harmful effects before taking action” (Borch-Nielsens uthevning).

Dette er vel den spede begynnelse, og vi ser at det hele tiden skal vurderes nøye hvordan man kan sikre seg mot skade av naturen. Utviklingen ble videreført og utviklet videre i Rio-konferansens erklæring fra 1992:

”In order to protect the environment, the precautionary approach shall be widely applied by the States according to their capabilities. Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty **shall not be used as a reason for postponing cost-effective measures to prevent environmental degradation**”(min uthevning)

Vi ser her at uttalelsene er moderert for at de skal kunne fungere også i de land som ikke har den teknologiske kunnskapen man besitter i vesten, slik som for eksempel i Norge. Dette gjenspeiler noe av det grunnleggende med begrepet bærekraftig utvikling,

³⁵ For en videre fremstilling av problemet viser jeg til femstillingen i De Sadeleer, Nicolas: Environmental principles From Political Slogans to Legal Rules 2002 side 92

³⁶ Bugge, Hans Christian, forurensingsansvaret 1999

³⁷ Bremendeklarasjonen: The 1984 Bremen Declaration of the International Conference on the Protection of the North Sea

nærmere bestemt det faktum at man må se helheten i global sammenheng for å få synergier til fordel for miljøet.

3.1.3 EU-rett

Innenfor EU prinsippet om bærekraftig utvikling til uttrykk gjennom et føre var-prinsipp. Hjemmelen for dette prinsippet er Roma-traktaten av 1957 artikkel 174 nr 2. Nyvinningen ble inntatt etter godkjenning av Maastricht-avtalen i 1992. Det skulle være et prinsipp som den Europeiske Union skulle bygge på. Under et EU-møte i Nice ble det gjort gjeldende at prinsippet skulle fortsette og at man skulle rette seg etter hovedlinjene i en meddelelse fra kommisjonen.³⁸ Dette er et uttrykk for såkalt "soft law", det vil si anmodninger om hvordan prinsippet skal forstås og praktiseres i EU.

3.1.4 Grunnvannsdirektivet

I dag er det et grunnvannsdirektiv i EU som Norge har implementert. Det foreligger et nytt forslag som ble fremlagt, 19 september 2003, i dette direktivet kommer prinsippet om bærekraftig utvikling til uttrykk. Det skal nå behandles i Europaparlamentet og i Ministerrådet, og forventes vedtatt i slutten av 2004 eller begynnelsen av 2005. Forslaget er forankret i artikkel 17 i rammedirektivet for vann.³⁹ I dag har vi et grunnvannsdirektiv som hos oss er gitt ved en henvisningsforskrift.⁴⁰ Det nye direktivet skal avløse og overlapse det eldre og trekkes senest i 2013. Direktivet er til høring i Norge og det er Statens forurensningstilsyn (SfT) som er ansvarlig. Hensikten med høringen i Norge er å få inn synspunkter på miljømessige, administrative og økonomiske konsekvenser ved gjennomføringen av direktivet i Norge. Det skal også vurderes hvilke hensyn som må ivaretaes med tanke på innlemming av direktivet i EØS-avtalen. Denne perioden er ment å være en overgangsperiode, hvor de praktiske problemene ved forvaltning av grunnvannsressursene blir utredet og sannsynligvis vil vise seg.

³⁸ Communication on the Precautionary Principle (COM(2000) 1, para. 2.)

³⁹ Direktiv 200/60/EF

⁴⁰ Forskrift av 28.juli 1995 nr 961 om gjennomføring av direktivene i EØS-avtalens vedlegg XX om utslipp av farlige stoffer til vann. Forskriften er hjemlet i forurensningsloven og forvaltes av SFT (Statens Forurensningstilsyn).

Det nye direktivet har som formål å fremme en bærekraftig utvikling av vannressursene. Noe av begrunnelsen for direktivet er å i større grad sikre en god forvaltning av grunnvannsressursene, fordi det bidrar til å opprettholde våtområder og vassdrag spesielt i tørre områder. Direktivet henviser spesielt til hensynet til vannuttak og begrensningene den enkelte grunneier har med tanke på egen rådighet. Det legges betydelig vekt på forebyggelse, noe som kommer til uttrykk i direktivets formålsparagraf artikkel 1. En viktig begrunnelse for å verne grunnvannet er at mindre grunnvann kan føre økt uttak av grunnvann kan føre til økt fare for forurensing grunnet mindre vann å ”fordele” forurensingen i. Grunnvannsreservoarene kan bli mer ømfintlige for påvirkning utenfra. I direktivet er det en sterk fokus på bærekraftig utvikling herunder føre var prinsippet. I Vannrammedirektivet artikkel 3 og 4 er det fastslått at det skal være en koordinert forvaltning og definerte miljømål til forebygge forringelse av vannressursene som er definert som miljøskadelig.

Grunnvannsdirektivet inngår i EUs sjette miljøhandlingsprogram (6MHP). Miljøhandlingsprogrammet stiller opp som overordede mål å få frem bedre ressurseffektivitet og forurensingsbekjempelse. Det gir også retningslinjer for hvordan målene som er satt opp kan nåes. Det er også viktig, som det blir presisert av EU i deres forslag til grunnvannsdirektiv, at det vil bli et stadig økende press på grunnvann som ressurs i fremtiden. Det vil da bli betydelig viktigere å ha en god og felles forvaltning for å sikre en bærekraftig utvikling av grunnvannsressursene. Det er uttalt at det er minimumskrav EU oppstiller og at det ikke er noe i veien for en strengere forvaltning i de enkelte medlemsstater.

3.2 Brukerorientert og/eller ressursorientert forvaltning

I begrepet ressursorientert forvaltning ligger det en føring på at det er ressursene, mens det i brukerorientert forvaltning er brukeren som står i fokus. Begrepene ressursorientert og brukerorientert forvaltning innebærer ikke nødvendigvis motsetninger, men heller utslag av forskjellige retninger å forvalte, i vårt tilfelle vannressursene. Vurderingen er hvilke interesser som skal vektlegges i forhold til hverandre. Prinsippene blir behandlet grundig i utredningene som ledet til vannressursloven for å vise forskjellen mellom brukerinteressene og ressursinteressene.

Brukerorientert forvaltning legger opp til en vurdering av de forskjellige formålene vassdraget brukes til, det være seg vannforsyning, fløting (ikke så aktuelt lenger), ferdsel eller vannkraftproduksjon. Det er brukerne av vassdraget som bestemmer hvordan det skal utnyttes. Det kan forstås slik at brukerorientert forvaltning stimulerer til økt bruk av ressursene. Denne formen for forvaltning ble, da den forrige vassdragslovgivningen ble vedtatt, ansett som fornuftig. Vannet ble sett på som en uuttømmelig ressurs som kunne utnyttes økonomisk for det den var verdt. Med denne type lovgivning mulig å utnytte vassdragene og grunnvannet maksimalt, samtidig som man regulerte rettighetene mellom de ulike brukerne. Negativt ved en ensidig brukerorientert forvaltning vil ofte føre til en tilfeldig prioritering mellom brukerne. Prinsippet om først i tid først i rett vil være grunnlaget for denne tilfeldigheten og muligheten for en uheldig utnytting. Dette kan også lett føre til overutnytting av ressursen.

Ressursorientert forvaltning tar utgangspunkt i ressursen og setter rammer og grenser for hva den tåler. Poenget er at man hindrer at ressursen i å bli overutnyttet slik at ressursen blir skadelidende og kanskje ikke kan gjenopprettes. En ressursorientert forvaltning baserer seg på en samlet forvaltning av ressursene. Det vil si at det skal lages en plan for samkjøring av de ulike brukerinteressene. I Norge har det ikke vært naturlig å snakke om vann som en knapp ressurs, men slik har det ikke vært i mange andre land. For at Norge skal leve opp til en bærekraftig utvikling, må det strengere prioritering til mellom brukerne når vannressursene forvaltes, slik at de ikke går tapt for fremtidige generasjoner.⁴¹ Senere forskning viser at vannressursene er under press også i Norge, og at vi neppe kan fortsette slik som det har blitt praktisert frem til den nye loven ble vedtatt i 2001. I motsetning til brukerorientert forvaltning kan ressursorientert forvaltning føre til en hemming av det private initiativ til å utnytte vannressursene.⁴²

Utvalget mente at det etter den gamle loven (V1940) ikke var ensidig bruk av det ene eller det andre prinsipp, men en kombinasjon med sterk vekt på brukerinteressene.

⁴¹ Se for videre utgreiing av uttrykket bærekraftig utvikling i kapittel 3.1

Før Vannressursloven ble vedtatt var lovgivning spredt og uklart å avgjøre om det være brukerorientert eller ressursorientert forvaltning. Ettersom lovgivningen var mangelfull ga det ingen indikasjoner på hvordan man skulle forvalte prinsippene. Det eneste reelle vernet for ressursene hadde man i Vannforurensningsloven av 1970, som senere ble innkorporert i forurensingsloven av 1981. Dette kan sees som en begynnelse for en mer ressursorientert forvaltning. Det har senere kommet endringer i vassdragsloven (1940) og i nyere lover men det har vært en fragmentert og uoversiktlig situasjon.

Vassdragslovutvalget ønsket å klargjøre dette, ved en samling av bestemmelsene om grunnvann og en mer omfattende lovregulering. Vassdragslovutvalget ønsket en styrking av vernet av ressursene, noe som også samsvarer med styrkingen a ressursorientert forvaltningen andre steder i lovgivningen, for eksempel i samla plan og verneplanen for regulerte vassdrag. Det heter videre i vassdraglovutvalgets utredning i NOU 1994:12 at bruken av vassdragene har endret seg og dermed ført med seg et behov for sterkere vern av vassdragene I denne utviklingen mot en mer ressursorientert forvaltning har også vannbruksplaner spilt en stor rolle. Et ønske om en mer ressursorientert forvaltning har det ført til bestemmelsen i Vannressursloven § 44 om at det ikke skal brukes mer enn det grunnvannsmagasinet **tåler** (min uthevnning). Selv om bestemmelsen klart gir uttrykk for en klar ressursorientert forvaltning, utelukker ikke bestemmelsen at hensyn som er brukt i en brukerorientert forvaltning brukes. En for ensidig bruk av et prinsipp vil ikke den ønskede utvikling. En ønsker å øke utnyttelse av grunnvann og ha incentiver for økt utnytting av ressursen. Det ble av vassdragslovutvalget også poengtert at man ville sikre best utnyttelse hvis man kombinerte de to prinsippene.⁴³ I denne sammenhengen å nevne at ressursorientert forvaltning ikke bare ser for seg vern av de økologiske behov, men at det også retter seg mot de behov mennesker har, for eksempel drikkevann eller vann til et levedyktig landbruk. Det samme kan sies om brukerorientert forvaltning som ikke ensidig beskytter brukerne på bekostning av ressursene.

Et viktig poeng ved forvaltningsprinsipper er hvilket organ som er satt til å forvalte ressursene. Og gi en pekepinn på hvor myndighetene ønsker at fokuset skal være. Gjennom Vannressursloven har satt Olje- og Energidepartementet til å forvalte

⁴² NOU 1994:12 side 127 2. spalte.

vannressursene med NVE som det utøvende forvaltingsorgan. Hvis ønske er en mer ressursorientert forvaltning kan dette være uheldig. Det kan lett føre til at man anser brukerinteressene som viktigere oppgaver enn de interessene som søker å verne ressursene. Hadde Miljøverndepartementet hadde vært forvaltingsorgan, ville det lagt grunnlaget en for mer ressursorientert forvaltning. Dette vil ikke samsvare med vassdragslovutvalgets tanke om en mer ressursorientert forvaltning som var bakgrunnen for §44. Hvis EUs Vanndirektiv blir implementert i norsk rett er det mye som tilsier at en forandring vil komme på banen. Planen er at implementeringen skal skje i løpet av 2004 eller 2005. Grunnvannsdirektivet legger, sammen med vanndirektivet, vekt på en sterk ressursbasert forvaltning, og dette er et resultat av at det i resten av Europa er en sterkere utnytting av grunnvannet, og at man derfor ser et sterkere behov for vern. Et slikt syn samsvarer i større grad med uttrykket om bærekraftig utvikling som jeg har drøftet i kapitlet ovenfor 3.1.

Avslutningsvis vil det være interessant å nevne at det har vært en diskusjon om hvilke instanser som skal ha ansvaret for Vanndirektivet. Striden har stått mellom NVE, SFT og Direktoratet for Naturforvaltning (DN). Diskusjonen er av betydning for de hensyn som vil bli vektlagt og hvordan bestemmelsene blir tolket.

3.3 Allmenne interesser

Prinsippet om allmenne interesser skal ivareta både de økonomiske og ideelle interessene. Prinsippet er hjemlet i vannressursloven § 5 (om forvalteransvaret) og i §8 (om konsesjonspliktige tiltak). Dette skal hindre den enkelte grunneier å utnytte ressursene slik at de forringer kvalitativt eller kvantitativt de ressursene som av samfunnet til enhver tid betraktes som felles. Det blir i forarbeidene⁴⁴ hevdet at man må se de allmenne interessene i klar sammenheng med den enkelte grunneiers rett til vassdragene, herunder grunnvann. Det var viktig i lovforarbeidet å støtte seg til uttalelsene i det Europeiske vanncharter⁴⁵ om at vassdragene og grunnvann må regnes som en felles ressurs.

⁴³ NOU 1994:12 side 128-129

⁴⁴ Ot.prp. nr 39 1998-99 kapitel 5.3

⁴⁵ Det Europeiske vanncharter ble vedtatt av Europarådets ministerkomité så tidlig som 6.mai 1968. Charteret er ikke bindende for medlemstatene, men kan ses på som en veiledning og anbefaling om hvordan man skal forvalte vannressursene

Uttrykket er også behandlet i rettspraksis gjennom flere saker. I Rt. 1979 s1179. Den aktuelle saken gjaldt konsesjon om å eie et skogområdet, og retten uttalte at det var meningen å begrense størrelsen av skogeiendommer på en hånd, jfr. intensjonene i skogkonsesjonsloven. I saken var det allmenne hensyn som ble behandlet. Selv om det her er uttrykket allmenne hensyn som blir behandlet, ble forskjellen mellom hensyn og interesser ble av vassdragslovutvalget betegnet som liten og ble sett på som et utslag av forskjellige begrepsapparater på forskjellige rettsområder. Med andre ord må innholdet i begrepene anses for å være tilnærmet like. Høyesterett uttalte om allmenne hensyn:

”Det må være klart at denne formuleringen gir administrasjonen en meget vid fullmakt til å skjønne over om en tillatelse bør gis eller ikke.”

På denne måten gir høyesterett uttrykk for at det begrepet allmenne hensyn ikke har noen bestemt begrensning i utstrekning. Videre var det uttrykt at dette ga adgang til å betrakte en lang rekke hensyn av faglig og landbrukspolitisk art. Det ble videre uttalt at uttrykket skulle gis mulighet til å forandre seg etter skiftende samfunnsforhold og samfunnssyn.

De allmenne interessene i den eldre vassdragsloven (1940) §105 har også vært gjenstand for debatt og domstolsbehandling. I Rt. 1993 s.278 (Gaulosen). Det ble av førstvoterende uttalt blant annet om forholdet til hvor langt en kan tolke uttrykket allmenne interesser:

”...Når en lovbestemmelse henviser til allmenne interesser, må dette forstås som det til enhver tid anses som allmenne interesser, med mindre det av sammenhengen, lovens forarbeider eller på annet grunnlag kan utledes en begrensning...”

Igen ser vi at høyesterett gir meget vide rammer for hvor stor rekkevidde uttrykket skal ha i praksis. Det bekrefter antagelsen om at uttrykket er meget dynamisk karakter, og skal tas med i en vurdering av at hvilke interesser som skal vernes. De allmenne interesser er et uttrykk som utvikler seg over tid og skal gjenspeile den generelle holdningen til våre felles ressurser i samfunnet. Ifølge uttalelsene til

vassdragslovutvalget vil det anses som naturlig å vektlegge miljøvern hensyn og noe som innebærer en styrking av prinsippet om bærekraftig utvikling. Utvalget støttet seg til de høyesterettsdommene jeg har beskrevet ovenfor.

Av lovutvalget ble det drøftet om man skulle presisere innholdet nærmere, men det ble slik at man skulle fortsette den tidligere praksis og holde uttrykket vidt. Det faktum at uttrykket er en rettslig standard ble av departementet slått fast som et viktig moment, og at det dermed er dynamisk.⁴⁶ Det er ikke alle sider ved forarbeidene til vannressursloven som gir støtte til dette uttrykket. Enkelte høringsinstanser blant annet Jordforsk mente at det skulle være en større terskel for bruken av uttrykket, og at det etter deres mening var blitt et for vidt begrep. Spesielt var dette retten til å utnytte vannuttak fra vassdrag og grunnvann, som de mente gikk på bekostning av den private eiendomsretten. Dette punktet ble også behandlet av energi- og miljøkomiteen i dens inntilling til Odelstinget.⁴⁷ Her ble det uttalt at begrepet allmenne interesser skulle være en viktig rettesnor for utøvelsen av forvaltningspolitikken, og sikre en effektiv bruk av ressursene. Det er i denne sammenhengen viktig å presisere at grunneiers råderett ikke nødvendigvis vil være i strid med miljøvern hensyn. En del av medlemmene i komiteen fra Fremskrittspartiet hevdet at hensynet til de allmenne interessene enkelte steder var trukket for langt, spesielt når det gjaldt uttak av vann fra vassdrag og grunnvann. Medlemmene fra Fremskrittspartiet pekte videre på at det måtte være slik, at de allmenne interessene ikke måtte bli vektlagt, på en slik måte at de ble en trussel mot grunnleggende og opplagte rettigheter som kunne avledes av prinsippet om grunneieres rådighet over vassdrag og grunnvann. Bakgrunnen for dette var en redsel for en betydelig svekkelse av grunneierretten. Flertallet kommenterte ikke departementets vurdering på dette punkt. Dette kan forstås som at flertallet hadde sammenfallende oppfatning av det som forelå i rettspraksis før vedtakelsen av vannressursloven og det som var blitt sagt i lovutvalgets innstilling. Utrykket allmenne interesser gis et vidt anvendelsesområde, hvor en opprettholdelse av det sterke vernet av naturressursene må innfortolkes.

⁴⁶ Ot. prp. Nr 39 1998-1999.

⁴⁷ Innst. O. Nr. 101 – 1999-2000 side 4 flg.

3.4 Samordning av prinsipper

Ved anvendelse av prinsippene er det viktig å sikre en samlet vurdering ut i fra det enkelte prinsipp. De prinsippene som jeg har behandlet ovenfor skal sikre en dynamisk forvaltning av grunnvannsressursene, slik at de kan endre seg i takt med tiden og forskjellige behov som melder seg. Et viktig trekk er at det i større grad er lagt vekt på at ressursene som et felles gode som ikke er uuttømmelige. Disse ressursene må vernes for å sikre at de består i fremtiden og kan nyttegjøres av alle i samfunnet. Motsatt er det viktig at vernet ikke går så langt at de som eier ressursene eller har råderetten over dem blir skadelidende. Dette vil kunne stride den sterke rettsoppfatningen i vårt samfunn om at grunneierretten går langt. Den private eiendomsrett vil av mange regnes som et viktig verktøy for vekst i et moderne samfunn. For å sikre en god samordning er det viktig at det finnes gode forvaltningsorgan som kan se det hele i et stort perspektiv, og sikre forutsigbarhet for de som ønsker å utnytte ressursene. Vannressursloven har en rekke bestemmelser som klart gir uttrykk for at forvaltningen skal utvise skjønn når den avgjør hva som er tillatt og ikke, det vil si om den enkelte grunneiers råderett er innskrenket, eller om det er full mulighet til å utnytte ressursene. Vannressursloven har en mengde skjønnsmessige bestemmelser som vil gi det enkelte forvaltningsorgan omfattende skjønnsmessig kompetanse. Det er nettopp en slik skjønnsmessig kompetanse som gjør at det må foreligge klare prinsipper for at utviklingen skal gå i ønsket retning. Det skal være mulig å vite hvilke kriterier som vektlegges. Dette er søkt ivaretatt ved at forarbeidene uttrykker at man skal vektlegge de ovenfor nevnte prinsipper i en avgjørelse om konsesjonsplikt kreves, eller om det aktuelt tiltak er innenfor de rammer loven oppstiller.

Jeg vil i denne sammenheng nevne at det under den siste behandlingen i Stortinget 12. oktober 2000 ikke kom opp store uenigheter om det som var blitt lagt frem under komitébehandlingen. Hovedtrekkene i de uttalelsene som kom frem var at det skulle legges sterk vekt på bærekraftig ressursbruk. De ble også hevdet at man måtte sikre en rettferdig og ikke tilfeldig behandling, på grunn av det store utslaget av skjønn som forvaltningen har fått når det gjelder praktiseringen av konsesjonsordninger. Når det gjelder reglene om grunnvann så var det bred enighet om de bestemmelsene som ble

vedtatt. Ordfører i saken uttalte at ”vi i fremtiden vil få et sterkere press på grunnvannsressursene og dermed en sterkere regulering av vannuttak fra grunnvann”.⁴⁸

⁴⁸ Stortingsforhandlinger 2000-2001 Tiende O.& L. Side 5 spalte 1.

4 Vannressurslovens bestemmelser

Reglene i vannressursloven gir grunneier retter og plikter til vannet som befinner over eller under eiendommen hans. Loven ble vedtatt i år 2000. Mange av paragrafene har ikke vært oppe til rettsbehandling, noe som vil bety at forarbeidene og litteraturen vil være viktige kilder for å finne rekkevidden av den enkelte paragraf. Utgangspunktet i norsk rett er at grunneier har full eiendomsrett (herunder råderett). Det er imidlertid en rekke bestemmelser som innskrenker den enkelte grunneiers råderett. Fremstillingen i kapittel 4 vil søke å vise hvor grensene for den enkelte grunneiers råderett går, og hvilke momenter som skal vektlegges når råderetten skal fastlegges. Først omtales hvilken råderett grunneier har, for så å se på hvilke bånd lovgivningen legger på denne retten. Vannressurslovens bestemmelser skal forvaltes etter de prinsipper som er behandlet i kapittel 3, og prinsippene kan i tvilstilfeller gi veiledning for hvordan den enkelte bestemmelse skal tolkes.

4.1 Vannressursloven §44

Bestemmelsen i Vannressursloven §44 er i realiteten lik den som ble fremmet av et mindretall i vassdragslovutvalget. Mindretallet ville ikke binde rådigheten like sterkt som flertallet.⁴⁹ Mindretallet foreslo at den nye paragrafen skulle lyde slik:

”Grunnvannet tilhører eieren av den grunn der grunnvannet befinner seg ”

Dette ble begrunnet med at det var i samsvar med den vanlige oppfatning om eiendomsrettens utstrekning i undergrunnen. Gjeldende rett om grensene nedad i grunnen kommer jeg tilbake til senere.⁵⁰ Utvalgets flertall ville i større utstrekning bygge på en delt rådighet. Det innbar at grunneierne hadde råderetten, men det skulle

⁴⁹ NOU 1994:12 side 452 2. spalte, forslag til ny §49 senere §44

opprettes til dels store begrensinger med hensyn til omfanget av uttaket. Synet på begrensingene i uttaksretten ble også delt av mindretallet, uenigheten dreide seg om grunneier hadde eiendomsrett til grunnvannet. Det var meningen at man skulle se på grunnvann som en felles ressurs på noenlunde samme måte som andre ressurser i grunnen som petroleum og mutbare mineraler.⁵¹ Flertallet uttrykte her at dette ville hindre erstatningsutbetalinger for vannet som sådant. Mindretallet mente derimot at grunnvannet var en så viktig del av det som foregikk på overflaten, at grunnvannet måtte sees i sammenheng med dette. Det ble fremholdt at det var en selvstendig produksjonsfaktor i jord- og skogbruk. Det var også viktig for mindretallet å verne de grunneiere som kunne tenke seg å utnytte grunnvannsforsyningen til kommersielt bruk, som for eksempel tapping av ”kildevann”. På den andre siden ble det fra det fleste høringsinstanser gitt støtte til flertallet, ut ifra betraktninger om at grunnvannet er en felles ressurs som krever nøye kontroll fra myndighetene.

Fra Universitet i Bergen uttalt følgende:

”Grunnvann er ikke statisk, men i stadig bevegelse. Det vil således forflytte seg under eiendommene til flere grunneiere. Uttak av grunnvann eller aktiviteter som påvirker grunnvannet vil derfor ikke bare påvirke grunnvannet under en eiendom, men hele grunnvannsmagasinet og derfor også under andres eiendommer.”

Som motsvar til dette ble det blant annet fra Landbruksdepartementet hevdet at det vil føre til praktiske problemer å skille de ulike sonene i grunnen (les: markvanns- og grunnvannssone), og da i hvilken utstrekning dette vil påvirke utnyttelsen av overflatevirksomheten som jord- og skogbruk. Da lovforslaget ble presentert i Ot prp. nr 39 1998-1999, ville departementet bruke forslaget til mindretallet, men med visse tillegg for andre rettsforhold som allerede er oppstått ved hevd, avtale, okkupasjon m.v. Denne bestemmelsen har og er gjenstand for betydelig diskusjon i praksis og teori.

⁵⁰ Se kapitel 5

⁵¹ Definisjon av Mutbare mineraler: se bergverksloven av 30. juni 1972. § 1 sier at metaller med egenvekt 5 eller høyere og malmer av slike metaller, titan og arsen og malmer av disse og magnetkis og svovelkis.

Etter §44 har grunneierne nå har fått en eksklusiv råderett over grunnvannet og dette innebærer at de kan nekte andre å råde over grunnvannet. Et annet problem som har vært opp til heftig debatt i teori og rettspraksis er skråboring. Dette vil bli drøftet mer utførlig i kapitlet om grenser nedad i grunnen under.⁵²

Ved at mindretallets forslag her ble vedtatt, er det naturlig å spørre seg hvilke konsekvenser dette får for råderetten. Først vil jeg peke på det faktum at det ikke i like stor grad vil være mulig å holde seg til det uttalte mål i formålsparagrafen, om en ressursbasert og ikke brukerbasert forvaltning av grunnvannet. Når den enkelte eier får hele råderetten, vil dette vanskeliggjøre arbeidet for å sikre en ensartet praksis, og forvaltning av grunnvannet. Hvis staten derimot får råderetten, vil det for eksempel når staten ønsker å benytte et stort grunnvannsmagasin til drikkevann, være lettere og forenkle prosessen (ved å unngå blant annet en ekspropriasjonsbehandling og etterfølgende erstatningssaker), slik at samfunnet som helhet tjener på det.

I vassdragslovutvalget ble det av flertallet fremmet et ønske om en delt råderett, som vil kunne gi grunneieren råderetten over det ressurser han trengte til husholdningen herunder det landbruk som eksisterer på eiendommen. Staten vil da rå over resten, noe som ville kunne gi en helhetlig forvaltning også på tvers av kommune- og fylkesgrensene.⁵³

Mindretallet kom her med en subsidiær kommentar som jeg vil se på. Det ble uttalt at hvis det var staten som fikk råderetten, ville det være naturlig å la råderetten ligge til kommunene. Det ble hevdet at grunnvannet var en lokal ressurs og drikkevannsforsyning var ofte en kommunal oppgave. Mindretallet mente at grunnvann ville være en betydelig ressurs som ofte lå på steder med et begrenset næringsgrunnlag, og at dette ville bidra til at man fikk et større grunnlag å drive privat næring på.

Loven ble vedtatt som foreslått av departementet og avløser V1940 §11. Den nye loven går lengre enn den gamle i å hindre andre enn grunneier i å fa eiendomsrett til grunnvannet. Vassdragsloven av 1940 §11 gjorde det mulig å etablere en rett uten å

⁵² Rt 1998 s251 og Falkanger tingsrett s 77, Brækhus / Hærem Norsk tingsrett s68 , Arne Vislie

”Grensene for grunneierens rådighet s 82 flg. Falkanger: Tingsrett (1999 Falkanger: Tingsrett (1999)) og Stordrange i LoR 1988 s 391 flg.

⁵³ NOU 1994 :12 Kapitel 19.6.4 side 280 2. spalte. Her ytres det fra flertallet at det for å sikre en best mulig forvaltning må i utgangspunktet være en statlig oppgave, men at denne kan delegeres til den instans

være grunneier, et prinsipp om først i tid, først i rett. Den nye loven gir ikke andre enn grunneieren rett til å okkupere en rett i grunnvannet, noe den eldre loven ga mulighet for. Vi får da en noe underlig situasjon hvor vannet som substans skiller seg ut ved overflatevann og grunnvann. På overflaten har grunneier kun eiendomsrett (rett til å ta ut vann i ledning) når vannet er over hans eiendom, mens det ved grunnvann er eierskap hele tiden selv om det dreier seg om et stort magasin, som strekker seg under flere eiendommer. Forskjellen ligger i at grunneieren ved overflatevann kun eier grunnen og dermed får en utledet (bruks)rett til å nyttegjøre seg av vannet som til enhver tid renner over hans eiendom. Ved grunnvann har grunneieren en eksklusiv rett til (grunn)vannet, selv om han ikke har rett til grunnen. Denne retten til grunnen går kun så langt som grunneierens interesse går.⁵⁴

Her kan det oppstå betydelige problemer i fremtiden, selv om det i loven skal være klart at det skal tas utgangspunkt i at sameieloven av 18. juni 1965 nr 6 skal gjelde så langt den rekker, og det ikke er regler i vannressursloven som kommer til anvendelse. Det finnes ingen spesielle regler om sameie i loven, kun henvisninger til sameieloven av 1965. Det er spesielt de reglene som knytter seg til bruk og utnyttning, og der hvor det er snakk om flertallsvedtak. Det vil også gjelde spørsmålet om delingen av utgifter og eventuelle gevinster ved at man har en eierrådighet i grunnvannet under eiendommen sin. Det er også viktig å se på hvordan man regner seg frem til parter i et sameie her. Utgangspunktet er at man eier en like stor del av grunnvannet som man har del av overflaten. Dette uavhengig av hvor stor del av forekomsten som antas å ligge under den enkelte eiendom. Tenk at det er et gårdsbruk som omfatter fire forskjellige bruksnummer, men i realiteten brukes som en enhet. Da vil det være naturlig å se alle enhetene som en eiendom. Departementet mente at det i disse tilfellene måtte en bli en funksjonell betraktning som ble avgjørende.⁵⁵ I praksis bety at man må se på de ulike bruksnumrene og beregne den totale andel av grunnvannet hele eiendommen har i sameiet. Denne fordelingen av retten til grunnvannet vil ikke alltid gi en riktig eller rettferdig deling, avhengig av hva som drives på grunnen over. Det kan være svært

som måtte være skikket til det være seg sentrale eller lokale vassdragsmyndigheter eller for eksempel Statsskog.

⁵⁴ Se kapittel 5

⁵⁵ Ot.prp. nr. 39 (1998-99) side 357 1.spalte.

forskjellige behov på en skogteig og en jordbrukseiendom. Et annet hensyn som vil spille inn er hvor enkelt det vil være å kartlegge de nøyaktige grensene for hele grunnvannsforekomsten. Er det større eller mindre enn først antatt vil sameiebrøken forandre seg. Hvis man finner ut at grunnvannsforekomsten omfatter et større areal enn først antatt, vil en ny eierbrøk måtte settes opp for å få en lik deling. Et annet problem er hvilken egenarten av den eiendommen som ligger oppå grunnen. Det vil sannsynligvis kreves en meget forskjellig utnytting av grunnvannet til vanning av en hytteeiendom, enn et jorde som er dyrket.

I §44 er det et spesielt unntak i 1.ledd tredje punktum som gjelder avhending. Bestemmelsen sier at det ikke skal gjelde forkjøpsregler, som det er forutsatt i sameieloven §10 annet ledd, når det gjelder part eller del av den sameide eiendommen. Dette er praktisk ettersom det sikrer at eieren av en eiendom fritt kan avhende sin egen del av sameiet i grunnvannet, uten å avhende selve eiendommen samtidig. Hadde man fulgt reglene i sameieloven ville en slik separat avhendig ikke vært mulig. Reglen har blant annet sitt utspring i hensynet til fremtidige grunnvannsuttak. For eksempel et kommunalt vannverk ikke trengte å avtale eller ekspropriere fra flere grunneiere enn det faktiske behovet for vann er (kvantitativt). Dette er viktig for å sikre at man kan avhende retten til grunnvannet uten å måtte avhende eiendommen samtidig.

Det slås fast i §44 2.ledd første punktum at et grunnvannsuttak ikke må redusere vannføringen i et vassdrag slik at de kommer inn under minstevannførings kravene i §10. Dette vil ikke gjelde for alle vassdrag, men det vil være aktuelt der hvor grunnvannet henger tett sammen med vannstand og vannføring. De tilfellene som da tenkes er typisk elvesletter og lignende. Det dreier bare om konsesjonsfrie uttak her. I praksis vil dette bety at man ikke kan ta ut så mye vann at det går under det som er fastsatt som minstevannføring, uten at det utløser konsesjon. De enkelte grensene for de ulike vassdrag er vanskelig å sette opp på forhånd, da det ofte vil være en konkret vurdering av mange faktorer, som nedbør, snøsmelting osv. NVE vil være forvaltningsmyndighet og kan kontaktes hvis man er i tvil om grensene.⁵⁶ Dette er et

⁵⁶ Det er NVE som har fått delegert sin myndighet fra OED jfr Vannressursloven § 64 1.ledd er det gitt forskrift ved kgl. Res. 15 desember 2000 nr 1270.

meget tungrodd system hvor det vil være vanskelig for den enkelte grunneier å orientere seg om hvilke regler og nivåer som til enhver tid gjelder.

Hvis det er knapphet på grunnvannsressursen vil reglene i Vannressursloven §15 om prioritering komme til anvendelse. Her er rettstilstanden endret fra den gamle loven V1940 §11. Den gamle loven hadde regler om tidsprioritet, noe som i sin tur ofte diskriminerte hytteeiendommer (deres eiere) i forhold til den lokale befolkningen som ofte hadde utnyttet grunnvannet lenge før det ble bygd fritidseiendommer med behov for innlagt vann. Nå er det i større grad en behovsregel som er vedtatt. Det er med andre ord en samkjøring av reglene for grunnvann og overflatevann i vassdrag. Hvis vi er stilt ovenfor problemet at noen har laget en ny brønn som i sin tur har gjort at tidligere utnytttere har mistet sitt vann helt, må det skje en fordeling etter §15 2. ledd. De utgiftene som da vil knytte seg til å sikre fornyet vannforsyning ved en eventuell ny eller dypere brønn, må regnes dekket av den nye brønneieren. En annen mulighet er at det føres en ledning fra den nye brønnen til den opprinnelige eiendommen slik at denne får tilfredstillet sitt behov. Her gjelder reglene om erstatning §49 1. ledd sammen med de allminelig erstatningsregler. §49 1.ledd stiller opp tålegrenser for hva som gir rett til erstatning. Det er her viktig å merke seg at det ikke gis erstatning hvis det er slik at naboen kun får mindre vann og ikke mister det helt. Det vil være et viktig moment å finne ut hvor mye den nye eiendommen ”avgir” til grunnvannsreservene trukket fra det som eventuelt måtte fordampe før det rekker ned i grunnvannet.

Av §44 2.ledd siste punktum følger det at uttaket må begrenses til det grunnvannsmagasinet tåler, gjenspeiler det tankene i formålsparagrafen jfr.§1. Det siktes her spesielt til bærekraftig utvikling, (se fremstillingen over i kapitel 3.1. for en mer utførlig redegjørelse og virkninger av prinsippet i norsk vassdragsrett). Det som fastsettes her, er i hovedtrekk at uttaket ikke må senke grunnvannsnivået over flere sesonger og at det ikke må forekomme en forringelse av grunnvannskvaliteten (les forurensning). Det må videre påpekes at det er det totale uttaket fra en grunnvannsressurs som det gjelder. Dette innebærer at en eiendom kan ta ut mer enn en det som egentlig tilligger hans eiendom hvis de andre eiendommene tar ut tilsvarende mindre. Dette kan være praktisk der hvor uttaket fra den ene eiendommen er et ledd i fellestiltak for samtlige eiendommer. Dette viser at der helheten det legges vekt på når

det gjelder forvaltningen av grunnvannsressursene. Overstiger uttaket det grunnvannsmagasinet tåler, vil råderetten bli innskrenket etter reglene i §44 3.ledd. Det ble hevdet i Vassdragslovutvalgets inntilling og Ot. Prp. nr 39 1998-1999 at det ikke skal være størrelsen på eiendommen som legges til grunn, men behovene for en tilstrekkelig tilførsel for alle eiendommene som ligger over grunnvannsressursene.

For å vise hvordan grunnvannsmagasinet er sårbart vil jeg gi noen konkrete eksempler på uheldig bruk. Flere andre steder i verden er det annerledes der forbrukes så store mengder grunnvann blant annet til jordbruksvanning, at grunnvannspeilet synker med opptil 1 meter i året. Dette gjelder blant annet deler av India, Kina, Mexico og USA.⁵⁷ En økning i grunnvannsspeilet ofte som et resultat av kunstig vanning (irrigasjon) kan også være et problem. Det er eksempelvis et meget stort problem i land som Australia.⁵⁸ Resultatet av for mye kunstig vanning er at grunnvannsspeilet stiger opp mot overflaten og tar med seg mineraler på vei opp. Det dannes da ofte saltvannsjøer eller rene saltsjøer og all jordbruksaktivitet opphører å eksistere. Dette viser at et stabilt grunnvannsnivå er å foretrekke og at det en kontroll med både uttak og ”utslipp” av vann er viktig.

Det følger av paragraf §44 siste ledd at det ved endringer som oppstår i grunnvannets kvalitet eller kvantitet at regler om erstatning skal gjelde. Det er kapittel 9 i vannressursloven som regulerer de erstatningsrettslige forhold. Det kan være skade som er oppstått enten ved en culpøs handling (§47 1.ledd) eller oppstå på grunn av et objektivt ansvar (§47 2.ledd). Det ble ikke av vassdragslovutvalget foreslått en generell objektiv regel, dette fordi det kunne bli en for vid regel som kunne være uheldig, spesielt for mindre næringsvirksomhet. Erstatningsreglene i kapittel 9 i vannressursloven vil måtte suppleres av alminnelige erstatningsregler.

4.2 Vannressursloven §45

§ 45 regulerer når det kreves konsesjon til et grunnvannsuttak samt andre tiltak som er egnet til å forringe grunnvannet. Dette er en forandring fra loven V1940 hvor det ikke

⁵⁸ Boulton: Australian Freshwater Ecology, processes and management. Side 196-199.

var gitt ikke hadde noen bestemmelser spesielt om grunnvann. Det kunne etter denne loven dog vises til at hvis uttaket av grunnvannet kan påvirke at et eller flere vassdrag blir berørt, vil reglene i V1940 §§104-105 legge opp til at det kreves en konsesjon for tiltaket. §45 1.ledd definerer de tilfeller hvor det ikke kreves konsesjon etter vannressursloven, mens §45 2.ledd tar for seg de tilfellene som det trengs konsesjon for. Det er på bakgrunn av det ovenfornevnte et helt nytt konsesjonsverk som her fremsettes. Dette kan tas til inntekt for å sikre en bærekraftig utvikling av grunnvannsressursene i Norge.

Når man skal vurdere anvendelsen av §45 1.ledd om de konsesjonsfrie grunnvannsuttakene, er uttak til husholdning og husdyr på eiendommen et viktig kriterium. Vi finner igjen den samme beskrivelsen i §15 1.ledd om uttak av fra vassdrag. Det er forutsatt i Ot.prp. nr 39 1998-1999 side 357 2. spalte at bestemmelsene tilsvarer nettopp det samme.

Ved "husholdning" menes det som er vanlig vannforbruk i en husholdning. Det blir nevnt i forarbeidene at dette gjelder vann til drikke, matlaging, vask, toalettskylling, ordinær hagevanning og bilvask.⁵⁹ Det er i all hovedsak vask og lignende vannet brukes til av den vanlige husholdning. dette var også vassdragslovutvalgets grunnlag for bestemmelsen. Støtte for dette hentet de fra en rapport fra NIVA (Norsk Institutt for Vannforskning) fra 1981. Det kan neppe argumenteres sterkt for at denne utnyttelsen kan ha forandret seg vesentlig til i dag, og jeg antar at den har relevans for bestemmelsene slik de er utformet. Dette videre underbygd av uttalelser i en Stortingsmelding (St.meld. nr 55 1984-85 s15 sp.2.) Vurderingen her vil være å finne ut hva grensene for husholdning er. Et spørsmål vil være om dette vil innbefatte alle hus, leiligheter og hytter på eiendommen? I forarbeidene hevdet at det ikke gjelder campingplasser, utleiehytter, pensjonater mv. Ved at man nå har begrenset uttaksretten i forhold til V1940 §14 vil vi sannsynligvis ikke få de samme tvilstilfellene. Når det gjelder det mer perifere innhold i uttrykket husholdning, vil det etter vannressursloven

§5 være utenfor en grunneiers rett å bruke vann til vask av bil og vanning av gressplen (ikke til landbruks formål) når det er ekstrem tørke og lignende. Det skal ifølge forarbeidene gjøres en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, det avgjørende vil være og vurderes hva den enkelte grunneier egentlig har bruk for. Det er viktig å påpeke at det stilles et krav til aktsomhet fra grunneierne som må overholdes for å unngå skade eller ulempe.

Vannuttak til husdyrhold inneholder både vann til drikke og til stell av fjøs for å kunne tilfredstille et akseptabelt hygienisk nivå for dyrene. Det er også klart at dette gjelder grunneierens egne dyr samt de han har på sin eiendom. Dette gjelder ikke dersom dyrene er der på grunn av vannmangel hos en annen husdyreier. Sannsynligvis vil det føre til konsesjonsplikt hvis naboen sender sine egne dyr, til naboen med rett til vannuttak, for å omgå reglene. En situasjon hvor grunneieren har leid ut jorde til annen manns husdyr vil en konkret vurdering være utslagsgivende for om konsesjon er nødvendig. Hvilke kriterier som skal vektlegges her er ikke tatt stilling til i forarbeidene. Hvis en grunneier har et svært stort antall husdyr vil en kanskje komme i konflikt med de generelle bestemmelsene i §§5 og 10. Et annet viktig poeng er at det ikke kan tas ut grunnvann konsesjonsfritt til naboeiendommer, selv om det er til husholdning eller husdyr. Naboen har ingen rett til konsesjonsfrie uttak.

Det er viktig at grunneieren utøver sine rettigheter med hensyn til de begrensingene §44 2.ledd oppstiller jfr. §§10 og 15, 2. og 3. ledd. Det er på sin plass å minne om det viktigste argumentet for konsesjon er behovet for en forsvarlig samfunnsmessig utnyttelse av grunnvannet. Det er lett å tenke seg at det uten begrensinger i råderetten vedrørende uttaksrett i grunnvann ville føre til en meget uheldig forvaltning av det som regnes som en felles ressurs. Bakgrunnen for de strenge reglene om hva det kreves konsesjon for, er at vassdragslovutvalget ønsket at det offentlige skulle ha en større eiendomsrett til grunnvannet. Vassdragslovutvalgets flertall hadde lagt til grunn i deres utkast til ny vannressurslov §49 nå §44 i den vedtatte lov av 2000. Selv om ikke staten skulle overta hele råderetten, ville det legge sterkere bånd på grunneiers råderett enn det som ble resultatet i den vedtatte loven. På den andre siden er det blitt slik at vernet for den enkelte grunneiers primærbehov for uttak av grunnvann er dekket. Det er blitt reist

⁵⁹ NOU 1994 :12 s293 1.spalte, Ot. Prp.nr 39 1998-1999 side 235 flg.

spørsmål om jordbruksvanning er dekket av de konsesjonsfrie uttakene. Departementet har uttalt i forarbeidene at dette sannsynligvis vil være konsesjonsfritt.

Ordlyden §45 2.ledd sier at det som utgangspunkt alltid vil inntre konsesjonsplikt for tiltak som nevnes i litra a-c. Realiteten derimot er at konsesjon først kreves når de fastlagte verdier er overskredet. Dette er uttalt i forarbeidene⁶⁰ til loven og kommentert i kommentarutgaven til Vannressursloven.⁶¹ Den generelle henvisningen til §8 gir uttrykk for forsøk på en enhetlig forvaltning av vassdrag og grunnvann med andre ord ikke skille de unødvendig. Det er viktig å bemerke at det ikke er slik at det kreves at vilkårene i §8 er overskredet, men det er tilstrekkelig for å utløse konsesjonsplikt hvis nivåene i §45 2. ledd litra a-c er overskredet. Dette antas, da det er en generell henvisning til § 8 og kapittel 3. Det ble i stortingskomiteens uttalelse i Innst. O. Nr 101 (1999-2000) side 4, uttalt at denne reglen ga vassdragsmyndighetene en meget vid adgang til å bestemme konsesjonsplikt. Det ble av komiteen bemerket at det beste er om det settes opp lovregler, slik at praktiseringen av loven går i riktig retning, det vil si den retningen som tilsiktes i formålsparagrafen.⁶² Tolkninger av formålsparagrafen og de omfattende forarbeidene i Ot. Prp. nr 39 (1998-99), vil gi veiledning. Statsråden uttalte her at denne kontrollen ville sikres ved hjelp av de forvaltningsrettslige reglene om saksbehandling. Reglene ville hindre usaklig og vilkårlig forskjellsbehandling. Statsråden mente at dette ville sikres ved at myndigheten ikke ble lagt på et for lavt forvaltningsnivå. Det ble også gitt som kommentar til utkastet at det var ønskelig med generelle lover og ikke lovreguleringer av spesielle tiltak, slik det hadde vært i den forrige loven. Konsesjonsgivningen skulle med den nye vannressursloven baseres på utstrakt bruk av skjønn, for å forenkle lovverket og lage et rammeverk for forvaltningen. Et annet moment som ble vektlagt da man valgte rettslige standarder i stedet for en kasuistisk lovregel, var at bruksmåter forandrer seg med tiden. Bruker man kasuistisk lovregel er det lett at man utelater noe som vil dukke opp i fremtiden, og at man siden vil måtte revidere hele lovverket slik det har skjedd med det utdaterte lovverket vi hadde fra V1940.

⁶⁰ Ot.prp. nr 39 1998-1999 side 358 1. spalte

⁶¹ Brekken, Ola mfl.

⁶² Ot.prp. nr 39 1998-1999 side 321 1. spalte

§45 2.ledd litra a har sin bakgrunn i at det ville skapes et system for kontroll av store grunnvannsreserver. Det er ingen ting i forarbeidene til loven som tyder på det skulle være en fastlagt grense for hva som skulle anses som et stort uttak. Dette ville etter departementets syn avhenge av en rekke forhold både for uttakets art og omfang. Selv om det står "en grense" i loven er det forutsatt at denne grensen ikke skal være en absolutt grense, men at forskriften skal gi mulighet for å fastsette differensierte grenser. Det er viktig å bemerke at hvis det ikke er gitt forskrifter i medhold av litra a, kan ikke konsesjonsplikt inntre. Det er på det nåværende tidspunkt ikke gitt forskrifter. Forskriftene må være slik at de kan gi særlige regler for områder som er sårbare, eller har en meget spesiell art slik at de skal vernes ekstra. Dette kan sees i sammenheng med forutsetningene at det skal være en bærekraftig utvikling av grunnvannsressursene i Norge. Det er også sagt i forarbeidene⁶³ at grensene kun må fastsettes når det eventuelt foreligger sterke allmenne hensyn for å begrense grunneiers råderett. Det er enda liten praksis på dette området da loven er såpass fersk, så det er uvisst hvilket nivå myndighetene vil legge seg på. Det kan nok være utsikter til at de legger seg på en tilbakeholden linje, noe som vil være i tråd med lovens §44 om at grunneierne eier grunnvannet. Myndighetenes praksis vil også kunne forandre seg, men det må vises varsomhet slik at man ikke får en for stor del av uforutsigbarhet. Får vi en slik ujevn praksis vil det lett kunne oppstå liten forståelse og respekt, for de til enhver tid gjeldende retningslinjer.

I Vannressursloven §45 2.ledd litra b er det satt konsesjonsplikt for uttak av grunnvann som overstiger det omfang, som er naturlig for virksomhet som det er vanlig å drive på slike eiendommer. Det dreier seg om de uttak som overstiger det som er konsesjonsfritt i §45 første ledd. Denne reglen er den som kan bidra til størst usikkerhet om hvor langt og hvor mye som kan tas ut konsesjonsfritt. I forarbeidene til loven foreligger en del motstridende uttalelser. I beste fall er det grobunn foren del usikkerhet. Uttrykk det kan reises tvil ved er hva som er "naturlig" og "vanlig"? Departementet synes å skille mellom primærnæringer og næringer som faller inn under sekundær- og

⁶³ Ot. Prp. nr. 39 1998-1999 side 358

tertiærnæringer.⁶⁴ Et viktig poeng i denne bestemmelsen er at den også gjelder uttak for den som ikke er grunneier, for eksempel uttak av vann til naboer og lignende, noe som ikke er tillatt. I denne sammenheng vil det være naturlig å nevne at vann som til den alminnelige vannforsyning eller til salg på det åpne marked, faller utenfor det som er vanlig på eiendommen.⁶⁵ §45 2.ledd litra b vil nok være gjenstand for stor diskusjon. Departementet synes å ha trukket en grense for hva som regnes som vanlig og naturlig, men det synes etter min mening ikke å være konsekvent eller ha noen logisk avgrensning. Det at vannforsyning til hotell og næring på eiendommen ikke faller inn under det konsesjonsfrie uttak er merkelig, sett i lys av at departementet spesielt sier at det skal inkludere grunnvannsuttak til jordvanning i landbruket. Dette kan synes som en politisk farget beslutning, men det ble ikke reagert på det da forslaget var ute på høring, eller ble debattert i stortingets energi- og miljøkomité. Jeg vil i den videre fremstilling av dette punkt prøve å eksemplifisere problemstillingen

Det kan tenkes at en som har et hotell på eiendommen, har tatt vann fra en innsjø eller rennende bekk tidligere, men at dette ikke lar seg gjøre lenger. Næringen ønsker da å ta ut tilsvarende mengde fra en grunnvannsbrønn på eiendommen. Det er også på det rene at det er meget vanlig i det aktuelle området å drive slik turistnæring som et hotell må anses å være utslag av. Hva får da det nye uttaket til å bli konsesjonspliktig, hvis vi kan si at det som drives på eiendommen er vanlig og naturlig? Her brukes retten til å ta ut vann til næringsvirksomhet på samme linje som for eksempel vann til et jorde, som bonden må ha for å sikre seg et inntektsgrunnlag fra avlingen sin. Det kan også tenkes at det vil oppstå tvil om for eksempel gårdsturisme vil inngå i denne bestemmelsen. Vannbehovet vil være større enn det som tillates etter §45 1.ledd, men etter min mening må dette kunne sidestilles med det som er vanlig og naturlig på en eiendom. Det er for meg meget tvilsomt om det er en realitetsforskjell mellom de to sakene. Praktisk vil denne konflikten kunne løses ved at det gis forskrifter i henhold til litra a, men det vil gi en mindre grad av forutsigbarhet for de som driver med denne type næring enn det vil være i landbruksnæringen. Når det gjelder departementets vurdering av alminnelig vannforsyning og mulighetene til å kunne selge vannet på det åpne markedet, er dette

⁶⁴ Det er slik at landbruk, skogsdrift og fiske regnes som primærnæringer. Som sekundærnæringer regnes blant annet industri og foredling, som tertiærnæringer regnes blant annet service og tjeneste ytelser.

⁶⁵ Ot.prp. nr 39 (1998-99) side 358

mer logisk. Dette er neppe å anse som vanlig aktivitet på en eiendom, og vil sannsynligvis utløse konsesjonsplikt. Det er viktig å se til formålet med loven, som er blant annet å sikre en best mulig forvaltning av grunnvannsressursene innenfor de ovenfor nevnte prinsippene se kapitel 3.

4.3 Vannressursloven §46

Denne bestemmelsen omhandler boring etter grunnvann og er ny, i forhold til den gamle loven V1940, og setter som krav at ingen kan sette i gang grunnvannsboring uten å opptre aktsomt og melde fra til myndighetene. Selv om bestemmelsen er ny bygger den på den gamle lovens §11a som ble tilføyd ved lov av 19.juni 1992 nr 62.

Bestemmelsen er et klart utslag av at grunneier ikke fritt kan bore etter grunnvann, men at det må foreligge grundige undersøkelser og at det ikke må true eller underminere tidligere uttak. Det har i lang tid vært boret etter vann i grunnen, men det er i den senere tid gjort betydelige teknologiske fremskritt som har muliggjort en dypere boring med mindre kostnader enn tidligere. Disse punktene har ført til en sterk økning av antall boringer, og dette vil igjen medføre større sannsynlighet for at det kan oppstå skade på grunnvannet, også langt unna selve boringspunktet. Dette har ført til at man har fått reglene som omhandler selve grunnvannsboringen og dermed begrenser grunneierens muligheter utenfor den kontroll myndighetene. Det er også klart at myndighetenes mål om å øke utnyttelsen av grunnvann vil føre til økt behov for nyboringer. Aktuelle problemer man ønsker å hindre er saltvannsinntrengning, og at eksisterende uttak mister vannet sitt eller det blir vesentlig dårligere (kvalitativt).⁶⁶ Aktsomhetskravet som blir stilt opp her vil være en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle og ikke objektive vilkår som gjelder for alle boringer.

Vassdragsmyndigheten kan også stille kvalifikasjonskrav til brønnborere i medhold av §46 1.ledd 2.pkt. Dette kan fattes som enkeltvedtak (og de reglene om klageadgang det gir i forvaltningsloven) eller i form av forskrift. Vi kan da oppleve at brønnborere vil måtte trenge tillatelse fra to regelsett, Plan og bygningsloven på den ene siden og vannressursloven §39 som har en spesifikk henvisning til §46 og grunnvannsboring.

Departementet hevdet med sin redegjørelse i Ot. Prp. nr 39 1998-99 side 197 at denne eventuelle doble behandlingen ikke ville være noe problem, da de forutsatte et samarbeid mellom de ulike sektormyndighetene. Denne måten å autorisere brønnborere på kom i stand etter påtrykk fra maskinentreprenørenes forbund. Vassdragslovutvalget drøftet dette punkt, men valgte å ikke foreslå en egen regel i vannressursloven, noe som ikke ble fulgt opp av departementet i lovforslaget.⁶⁷ Vannressurslovens §46 2-4. ledd gir myndighetene anledning til å føre kontroll med hva formålet med uttaket av grunnvann er. Det gir også en god mulighet til å sikre grunnvannet mot skade, selv om det ikke er grunnvannet som sådan som skal utnyttes, men kun undersøkes i forbindelse med en annen sak, for eksempel tunnelbygging.⁶⁸

4.4 Vannressursloven §66

§ 66 regulerer forholdet til eldre tiltak. Etter femte ledd følger det at første til fjerde ledd skal gjelde så langt de passer. Dette betyr at de tiltak som var tillat etter loven av 1940 §11 kan fortsette hvis de ikke strider med den nye loven og dens bestemmelser i kapittel 8 om grunnvann. I forarbeidene til bestemmelsen blir det uttalt at eldre tiltak som kan fortsette, må respektere grunneiers rett til å ta ut vann til husholdning og husdyr. Volumet kan ikke økes, men det kan brukes til et annet formål, dette er uttalt i forarbeidene. Det kan dog ligge begrensinger av privatrettslig art som, regulerer formålet med uttaket. Dette kan illustreres ved at rettigheten er en servitutt som for eksempel gjelder uttak til drikkevann på naboeiendommen, eller uttak til en vannavkjølt maskin.⁶⁹ Det er i Vannressursloven innført konsesjon for utøvelsen av rådighet over grunnvann, og det kan derfor innkalles til konsesjonsbehandling for eldre tiltak. Dette gjelder tiltakene som er regulert i vannressursloven §45. Bestemmelsen om minstevannsføring vil ikke få anvendelse på allerede etablerte grunnvannstiltak. Denne bestemmelsen vil ikke reise store problemer i praksis, men det er verdt å merke seg at kontroll med uttak kan være en spire til konflikt. Dette gjelder både med grunneiers rettigheter, bestemmelsene om hva grunnvannsmagasinet tåler og sikre en bærekraftig utvikling av ressursene. Vannressursloven gir ikke anledning til kreve retting av de

⁶⁶ Ot. Prp nr 39 1998-99 side 358 2. spalte.

⁶⁷ Ot. Prp. nr 39 1998-99 side 196 flg (kap.13.10)

⁶⁸ Ot. Prp. nr 39 1998-99 side 358-359.

skader og ulemper som før dens ikrafttreden hadde påvirket grunnvannet varig. En allerede bygget tunnel, som forringer grunnvannet kvalitativt eller kvantitativt, kan ikke etter den nye loven kreves stengt eller forbedret. Det gjelder kun de allerede inntrufne skader som ikke kan omgjøres. Nye skader eller ulemper vil måtte behandles etter den nye loven.

I denne sammenheng vil det være naturlig å nevne noe om forurensning av grunnvannet. Det er altså ingen rett til å fortsette med forurensende utslipp etter den nye loven. Hvis handlingen stadig påvirker grunnvannet er grunneieren gitt en sterkere stilling ved lovendringen. Det kan tenkes utslipp fra en kjemikaliebedrift eller en flyplass som før lovendringen har sluppet ut forurensende stoffer i grunnen som har skadet grunnvannet og kommer til å fortsette forurensingen etter lovendringen jfr. §44 første ledd. Det må da foreligge en privatrettslig begrunnelse for nye utslipp eller en fortsettelse av de gamle utslippene. Det er viktig å nevne at andre rettsregler også kan spille inn som for eksempel bestemmelser i forurensingsloven. Her kan vi se for oss et skille mellom to typer situasjoner. Der hvor utslipperen har en eiendom som ikke ligger over grunnvannet, vil nabolovens regler komme til anvendelse (se §2 i naboloven og forurensingsloven §5 første ledd og § 10). Hvis utslippers virksomhet ligger på grunnen over grunnvannsressursen, vil dette kunne løses av blant annet reglene i sameieloven. Det følger av vannressursloven §44 første ledd, annet punktum, hvor det er tatt forbehold om avhendingsreglene i sameieloven. Vurderingene om tålegrensene i naboloven eller vilkårene i forurensingsloven er overtrådt, vil avgjøres ved konkret vurdering av den enkelte regel.

⁶⁹ Falkanger: Tingsrett (1999) s. 200-201

5 Grenser

Etter vannressursloven er grunneier gitt eiendomsrett til grunnvannet. Hva er rettstillstanden nå, hvis noen borer lenger ned i grunnen enn grunneiers rett i grunnen går, og grunnvannet enten ved at det tappes ned (grunnvannsspeilet senkes) eller at det forurenses på en eller annen måte? Vurderingen må bli om grunneier kan nekte tiltaket, eller om vi må anvende tålegrensene i Naboloven §2 m.v. Det synes klart at hvis det er grunnvannet som skal utnyttes, må tiltakshaver ha samtykke fra grunneier. Problemet melder seg der hvor påvirkningen av grunnvannet er resultatet av det aktuelle tiltaket. Kan det da være aktuelt med retting eller erstatning for å sikre grunneiers eiendomsrett, som nå er lovfestet i Vannressursloven §44 1.ledd?

5.1 Grenser nedad i grunnen

Jeg vil nå se på den utviklingen samt vurdere om det har oppstått nye grenser eller om vi har fått en videreføring av de prinsippene det var oppslutning om før Vannressursloven ble vedtatt. Det er flere forskjellige utgangspunkt som er foreslått i teorien. Den ene er at grunneieren har en rett som strekker seg fra overflaten og inn til jordens middelpunkt, noe som synes å være uttrykk for det samme som postglossatorene og den romerrettslig inspirerte rettsvitenskapens syn på eiendomsretten, som det totale herredømmet over tingen.⁷⁰ I dag kan dette syn taes til inntekt for en adgang for grunneier til å utvide sin rett, men ikke som et vern til å nekte andre å utnytte grunnen tilstrekkelig langt nede i grunnen. Den senere rettsteori har blant annet utviklet seg til en interesseteori som ikke avgrenser selve retten, verken nedover eller oppover fra grunneiendommen.⁷¹ Denne teori har flere varianter. Man kan ikke som grunneier nekte andre å utnytte grunnen så langt ned som man ikke har noen egen interesse eller

⁷⁰ Fr. Brandt, Tingsretten, 1867 s.91

⁷¹ Hevdet av blant andre Ihering, og (det som hevdes) av Knut Robberstad i "Retten til undergrunnen" i TfR 1960, der det hevdes at grunneieren eier fremtidsutsiktene.

mulighet til å utnytte grunnen. En annen måte å se dette på er at man ikke kan forby annen virksomhet i grunnen, hvis man ikke har noen interesse å hindre den.⁷² Det ble av Sivillovbokutvalget NOU 1988 :16 fremmet et forslag om at interessesympunktet måtte veie tungt. Det ble også foreslått en objektiv grense på 100 meter ned i grunnen som grense for grunneierens rådighet. Dette forslaget kan komme i strid med, eller i beste fall være i konflikt med, den nye vannressursloven som gir grunneier eiendomsretten til grunnvann jfr.§44. Dette nevnes da grunnvann ofte er å finne på dyp større enn 100 meter. På den positive siden av eierrådigheten vil dette medføre at grunneier kan utvide sine interesser så langt han har behov og muligheter til, både økonomisk og med den teknologien som til enhver tid finnes og er tilgjengelig. På den negative siden er en grense for hvor grunneier kan nekte andre å utnytte grunnen så langt ned hvor han ikke kan utnytte den selv. Grensen på 100 meter var kun et forslag fra Sivillovbokutvalget. Det synes noe uklart hvor grensene i eiendomsretten i norsk rett går og hvilke kriterier som skal legges til grunn, noe jeg vil ta opp i det følgende kapittel.

5.1.1 Kriterier for fastsetting av grenser i undergrunnen

Grensene kan som tidligere fastslått vurderes etter enten subjektive eller objektive kriterier.⁷³ De første baserer seg i hovedsak på generelle regler som skal passe for ”alle” grunneiere. Denne formen for angivelse av grense ville kunne føre til en enklere forvaltning og et stort utslag forutberegnelighet. Dette vil igjen føre til at den enkelte grunneier kunne rette seg etter (relativt enkelt) grunnsetninger om hvordan han kan, og vil, kunne disponere eiendomsretten sin.

Bruker vi objektive kriterier kan det være en måte å prioritere grunneierinteressene på en slik måte at man skal gi grunneierne førsteretten til alle fremtidsmuligheter. Det kan også tenkes at man kun vil sikre at de allerede eksisterende rettighetene ikke blir forstyrret, eller krenket på noe vis. Her kan det som innvending hevdes at utviklingen i vår tid går meget raskt, og dette vil medføre en for streng båndleggelse av grunneierens rettigheter. Tidligere har norsk rett på dette området basert seg på en interesseavveining,

⁷² Scheel, Tingsrett, 1992 s.44

hvor forholdene og den teknologiske utviklingen gikk i et mye saktere tempo. Det kan spørres om dette er hensiktmessig og ivaretar grunneiers interesser godt nok. Man kan risikere at det blir et for vidt vern ved at alle andre enn grunneier blir ekskludert i fremtiden, eller et for trangt vern hvor grunneier blir fratatt sine muligheter i fremtiden til å utnytte til nå udisponerte forekomster (forekomster som han ikke har evne til å utvinne eller mangler kunnskap om deres eksistens). Det kan også tenkes en samfunnsmessig begrunnelse for å begrense grunneiers råderett i grunnen, som for eksempel å sikre fellesskapets infrastruktur som ved tunneler og eventuelle beredskapslagre. Her er det viktig å bemerke at det ikke er de bakkenære tiltak som behandles, men tiltak som utspiller seg så langt under eiendommen at grunneier ikke får direkte føling med inngrepet.

En annen vinkling for å fastsette grensene er å vurdere hvert enkelt tilfelle konkret. Da vil vi få en subjektiv tilnærming til problemet. Dette vil knytte reglene til det aktuelle problemet, og føre til at man fikk vurdert alle hensyn som skal vektlegges i den konkrete sak. Til dette punkt kan det spørres om allerede fastlagte arealplaner, gitt i medhold av blant annet plan og bygningsloven for området, vil gi for sterke føringer for hvordan de enkelte tilfellene blir avgjort. Jeg mener at det ved en slik grensdragning vil oppstå fare for vilkårlige avgjørelser og mangel på forutberegelighet. Arealplanene som finnes er meget omfattende, og vil etter min mening legge så sterke bånd på bruken av grunnen, at vi ville få vilkårlige vedtak. Resultatet kan i noen grad bli en dobbeltbehandling som ikke tjener et effektivitetssøkende offentlig apparat.

Videre kan det spørres om man skal basere seg på en kombinasjon og i større grad en interesseavveining, hvor det avgjøres om eierrådigheten på overflaten er berørt på en slik måte at retting eller kompensasjon vurderes. Dette vil muligens bidra til et riktigere fokus på det aktuelle problemet, uten å trekke inn andre ”mulige” problemstillinger. En generell grense derimot vil føre til en større mulighet for forhåndsvurdering gjennom et ekspropriasjonsskjønn, og en vurdering av om tiltaket er mer til gagn enn skade.

⁷³ Rogstad, Daniel, Eiendomsrett til vassdrag og grunnvann i Vassdrags- og Energirett 2001, samt utdypningene i artikkelen “Regulering av eierrådigheten og eiendomsrettens yttergrenser” i Jussens Venner 2001 s.184 flg. (186). I denne artikkelen blir de nærmere kriterier behandlet og vurdert.

I teorien har det vært noe diskusjon om hvor langt denne interesseteorien kan tolkes. På den ene siden hevdes det at grunneier har retten til grunnen så langt ned som det er mulig for menneskeheten til enhver tid å nå, og ikke den muligheten den enkelte grunneier har. Dette synet hevdes av Robberstad⁷⁴, og han uttaler at det ikke kan være en fri okkupasjonsrett under annen manns grunn, selv om den enkelte grunneier ikke har den nødvendige kunnskapen om ressursene under grunnen hans. Det motsatte syn hevdes av blant andre Falkanger⁷⁵ som gir uttrykk for at eiendomsretten opphører når man har kommet tilstrekkelig dypt ned. Dette gjelder ikke lenger for utnyttelsen av ressursene, da dette ble forandret med vedtakelsen av vannressursloven. Grunnvannet ble her lagt til grunneier, men det forandret ikke muligheten til å utnytte rommet til blant annet tunneler eller lagerhaller. Det siste synet er det som har størst forankring i rettspraksis og må være det riktige syn, hvis vi legger interesseteorien til grunn. Jeg vil i neste kapittel ta opp og vurdere hvordan dette syn avspeiler seg i praksis.

5.1.2 Rettspraksis og en vurdering av den

Da det ikke er nyere rettspraksis på området (beslutninger truffet i kraft av den nye vannressursloven) vil det være naturlig å støtte seg til tidligere praksis, og se om de kan korrespondere med de nye reglene i Vannressursloven. Vannressursloven sier ingen ting om hvor langt grunneiers eierrådighet strekker seg i undergrunnen. Det finnes heller ingen sterke holdepunkter til å gi grunneier en rett til undergrunnen ubegrenset nedover, jfr. diskusjonen i teorien som det er referert til over. Jeg vil nå ta for meg de viktigste avgjørelsene, og prøve å sette opp en grense for hva andre enn grunneier kan. Jeg vil begynne med de eldste for å vise utviklingen av grensene i grunnen.

Den grunnleggende avgjørelsen for nyere teori her er Rt.1959 s.1198 (Tunneldommen/Askøy-dommen). Under 2. verdenskrig sprengte okkupasjonsmakten en tunnel inn under eiendom B med innslag fra eiendom A. Avstanden fra tunnelen varierte fra 7 til 14 meter. Etter krigen ble tunnelen brukt av eier av eiendom A, også den delen som lå under eiendom B. Eier av eiendommen B ble tilkjent eiendomsrett til hans del av tunnelen. Grunneier B fikk rett til å lage et innslag inn til den allerede

⁷⁴ Knut Robberstad, "Retten til undergrunnen" i TfR, 1961 s. 25

eksisterende tunnelen, hvor avstanden til overflateeiendommen var fem og en halv meter i skrå retning. Høyesterett uttalte at tunnelen hadde en viss verdi for B, men dette var ikke avgjørende for eiendomsretten. Det vil si at grunneierens spesielle behov og økonomiske muligheter til å sette i gang tiltak skulle være mer underordnede momenter. Retten mente at det var hvilke muligheter eieren av grunnen hadde og muligheter han ville få i rimelig fremtid, som måtte være avgjørende for den enkelte sak.

Dommen i RG 1965 s 288 (Hansa Bryggeri), viser at også andre rettsregler er med på å begrense den frie adgangen til undergrunnen. I dette tilfellet var det utsprenkning av en lagerhall som strakte seg inn under naboeiendommen på 26 meters dyp. Det ble i dette tilfellet ikke funnet å være et overtramp mot eiendomsretten til overflateeier. Erstatning ble ikke tilkjent, men andre rettsregler sikret grunneier en form for kompensasjon. De naboettslige reglene i Granneloven spesielt §§ 2 og 5, gir uttrykk for hva en nabo kan skal tåle og hva han ikke trenger finne seg i. Spørsmålet var om utsprenkningen av lagerhallen var et overtramp i nabolovens forstand. Retten fant at det ved sprengingsarbeidene var overtrådt en grense, og det ble tilkjent erstatning for rystelsesskader.

En grunneier kan ikke uten videre forby skråboring inn under sin egen eiendom for å komme ned til grunnvannet fra en naboeiendom. Vannressursloven regulerer derimot uttaket av grunnvann. Spørsmålet her blir om det ved vedtakelsen av vannressursloven ble skapt rom for å skille eiendomsretten til grunnvannet fra grunnen for øvrig? Det er ut ifra en interesseteori neppe mulig å avgrense eiendomsretten til grunnvannet slik at den ikke er beskyttet lengre ned i grunnen enn andre forekomster i grunnen. Utgangspunktet må være en konkret vurdering av om overflateieren har en rimelig interesse i å utnytte forekomsten.

For å belyse de mulige grensene og kriterier for å fastsette grensene i grunnen, vil jeg se på en prinsipiell avgjørelse, Rt 1998 s 251 (Skråboringsdommen/ Tellnesdommen). Den gir et godt bilde av hvordan reglene om grensene kan forstås, og gir en konkret vurdering av hvilke momenter som skal vurderes. Saken var den at grunneier boret etter

⁷⁵ Thor Falkanger , Tingsrett 5.utg, 2000 s 85-86

vann fra sin eiendom, ca fire meter fra grensen til naboeiendommen. Vann ble funnet på 116 meters dyp. Som følge av en viss skråboring ble grensen mot naboeiendommen, målt i vertikalplanet krysset på 13 meters dyp, og selve vannuttaket lå 28 meter inn på naboens eiendom. Naboen ble ikke tilkjent erstatning. Det ble lagt til grunn i premissene at de naboettslige reglene ikke kom til anvendelse da skråboringen ikke var unødvendig eller usakelig begrunnet. Det ble videre lagt til grunn at tiltaket ikke var, eller ville bli, til skade for en naturlig utnyttelse av eiendommen over. Eierne hadde ikke selv boret etter grunnvann. Det het videre at det i kommuneplanen ikke var mulighet for annet enn spredt bebyggelse. Dette medførte at man kunne si at eiendommen i fremtiden ikke ville mangle vann. Det ble godtgjort at uttaket som eksisterte kunne forsyne opptil fem eiendommer i tillegg til de som allerede fikk vann. Denne dommen kan tas til inntekt for at retten til grunnvannet følger retten til grunnen. Det ble gitt en antydning om at hvis man var tilstrekkelig langt nede ville man ikke kreke annen mands eiendom, men at denne grensen ikke er klar og må vurderes i hvert enkelt tilfelle. Dommen gir oss en pekepinn på at det er mulig å skråbore under annen grunn, uten å berøre grunneierens rettigheter i undergrunnen.

5.1.3 Teori og lovregulering

I den nye vannressursloven er det ikke sagt noe om hvor langt man kan bore, eller om det er en grense for eiendomsretten til grunnvannet. Det sies heller ikke noe om dette endrer seg hvis forekomsten av grunnvann er tatt i bruk, eller kan tas i bruk av den som eier grunnen over forekomsten.

I forarbeidene derimot blir det uttalt fra departementets sies det at grunnvannet bør være en del av den allminelig eiendomsretten. Videre heter det at grunneiers rett til grunnvannet strekker seg ubegrenset ned i grunnen. Denne argumentasjonen baserte seg på mindretallets forslag (daværende forslag til §49) av den endelige §44 om at retten også strekker seg under grunnen grunneier eier. Det kan spørres om dette har forandret rettstilstanden, og gjelder det kun uttak av vann? Det kan tenkes at en som borer en tunnel gjør at det lekker grunnvann. Vil grunneier da kunne nekte tiltaket selv om eieren ikke har noen interesse av grunnen hvor tunnelen er anlagt?

Først vil jeg presisere at det må være en rimelig klar regel om at grunneierens samtykke eller en ekspropriasjonstillatelse kreves hvis vannet skal utnyttes. Dette står uttrykkelig i forarbeidene Ot. prp. nr. 39 (1999-2000) side 187 og 356. Dette synspunktet har også støtte i rettslitteraturen, Daniel Rogstad sier i vassdrags- og energirett 2001 s 183 at "...forarbeidene må vel forstås i retning av at det skal være en uavgrenset eiendomsrett..." Det hevdes videre, til støtte for dette, at vannressursloven §44 1.ledd annet punktum underbygger dette svaret ved at det forutsettes at en grunnvannsforekomst under flere eiendommer skal ligge i sameie som skal svare til hver eiendoms areal på overflaten. Jeg vil i utgangspunktet gi min støtte til dette syn da det ikke ligger føringer i forarbeidene for en begrensing i eiendomsretten, og at det for mindretallet i vassdragslovutvalget var viktig å gi grunneierne bestemmelsesrett over de ressursene som lå i deres grunn. Det var dette forslaget som ble vedtatt av Stortinget 2000, og kan ses på som en motvekt til flertallets innstilling som la opp til en sterk offentlig råderett over grunnvannet. Selv om en mengde faktorer trekker i den nevnte retning, vil det være usikkert inntil man får en rettslig avklaring, noe som vil ta tid da loven er såpass ny.

Tvil oppstår derimot når det spilles grunnvann som et resultat av annen virksomhet i grunnen. Her ser vi problemet med en utvidet rett til grunnvannet ubegrenset ned i grunnen utover den allminelig eiendomsrett. Det reiser tvil om hvor langt og hvor omfattende regelverket i den nye loven skulle være. Med annen virksomhet i grunnen siktes det til blant annet bygging av tunneler, lagerhaller, luftesjakter og andre tiltak som berører grunnvannet som et resultat av dens beskaffenhet (det vil si at grunnvannet ofte ligger i porer i fjellet). Det har blitt hevdet⁷⁶ at dette må sidestilles med tiltak på egen grunn. Her vil det da bli en vurdering av tålegrensene etter nabolovens regler (spesielt §2) for om det kreves samtykke eller ekspropriasjon. Hvis man skulle lagt til grunn en vid regel som hindret alle tenkelige operasjoner under grunnen, ville dette hindret fri utnyttelse av grunnen til alle mulige formål, noe loven neppe var ment å omfatte. Den frie utnyttelsen av grunnen vil ikke være reell hvis den begrenset retten til å utnytte andre ressurser i grunnen der hvor det finnes grunnvannsforekomster. Det synes ikke å være belegg i vannressurslovens §44 1.ledd 1.punktum å tolke

⁷⁶ Lovrådgiver i Justisdepartementet Atle Torvund i en artikkel publisert i LoR nr. 5, 2001 side 296-308.

bestemmelsen vidt til å gjelde alle mulige tiltak i grunnen uten tilknytning til grunnvannsuttak. Konsekvensene ved disse tilfellene var ikke nevnt i lovmotivene. Det hevdes videre at tiltak i grunnen må sidestilles med de på overflaten som gjør skade eller ulempe på naboeiendommen. Det ble som sagt hevdet at i lovforarbeidene⁷⁷ at grunnvannet skal regnes som en del av den alminnelige eiendomsretten. En skade på grunnvannet vil da kunne regnes som en skade på naboeiendommen etter nabolovens §2 første ledd. Ved vurderingen om et tiltak er til skade eller ulempe, er det viktig å legge merke til at formålet til vannressursloven §44 1.ledd ikke var å legge bånd på utnyttelsen av grunnen for øvrig. Etter den nye loven vil dette bety at små ubetydelige lekkasjer fra grunnvannsmagasinet ikke trenger avtale eller ekspropriasjon. De situasjonene §44 er ment å regulere vil da være, der det etter forholdene vil være enkelt og kostnadmessig forsvarlig å kreve tiltak som hindrer eller minsker faren for lekkasjer. Her kan vi trekke parallellen med premissene i dommen fra Rt 1998 side 252 hvor det ikke må være til skade for en fremtidig utnyttelse av grunnvannsressursen. Lekkasjen må ses i samme lys, og det må foretaes en vurdering om dette kan skade grunneierens rettigheter i fremtiden. Det er viktig å se at dommen har stor betydning selv etter vedtakelsen av den nye loven i 2000.

Når det gjelder forurensing fra overflaten, eller hvor det er snakk om at tiltaket i grunnen endrer grunnvannet kvalitativt, vil det etter all sannsynlighet også være en tålegrensevurdering svært lik den som er referert til over om lekkasjer.

Vannressursloven regulerer ikke spesielt dette, og det vil være en konkret vurdering etter forurensingsloven §§ 10 og 56 som vil avgjøre om det krenker eiendomsretten til grunneiers grunnvann. Nabolovens §10 litra c vil også være en del av grunnlaget for å bestemme om råderetten til grunneier er overtrådt.

⁷⁷ Ot.prp.nr.39 1998-99 side 187.

6 Konklusjon

Vannressursloven har medført en lovfesting av spørsmålene omkring retten til grunnvann. Om dette har ført til en klarere rettstilstand er tvilsomt. Lovfestingen av grunneiers rett til grunnvannet har medført problemer i forhold til eiendomsretten til grunnen. Det må være klart at det opereres med forskjellige grenser for hvor langt grensene til grunneier går. Grunnvannsretten går klart lenger enn retten til undergrunnen. Dette er meget uheldig, da det nå blir operert med to forskjellige grenser. Grunnvann må regnes som en nasjonal ressurs som det vil være økende interesse for og dermed et større behov for regulering fra myndighetenes side. Det offentlige har ved hjelp av den nye Vannressursloven blitt avhengig av å ekspropriere eller avtale for å sikre grunnvannsressursene for fremtidige generasjoner i Norge. Tiden vil vise om dette er til hinder for en enhetlig forvaltning av grunnvannsressursene eller om det faktisk ikke vil legge store hindringer i veien for en samfunnsnyttig utnytting.

Vannressursloven har medført en sterkere miljøprofil i forhold til utnyttingen av grunnvann. Loven har bestemmelser om grunnvann på lik linje med vassdrag og overflatevann, noe som ikke fantes i den gamle loven av 1940. Lovreguleringen av retten til grunnvann viser at myndighetene har satt fokus på grunnvannet som ressurs. Det vil være grunn til å følge praksis nøye i fremtiden for å se hvor sterkt grunnvannsinteressene blir prioritert. Da det ikke er nyere rettspraksis på området, vil det ta tid før en kan se de endelige resultatene av Vannressursloven. Områder som sannsynligvis vil være omdiskuterte er om omfanget av uttaksretten av grunnvann. Det knytter seg store tolkningsmuligheter til loven spesielt når vi ser på utviklingen av samfunnet og den virksomhet som drives på eiendommer med mulighet for grunnvannsuttak. Det har vært en endring fra primærnæringsbruk til servicenæringer på mange eiendommer i Norge. Turistnæringen er i vekst og dette vil føre til at vannuttak på mange eiendommer går over fra landbruksformål til rene drikkevannsuttak. Dette vil gi utfordringer både til kommunene og de forvaltingsorganene som regulerer uttak av

grunnvann. Kvalitets kravene som finnes i EUs Vanndirektiv herunder grunnvannsdirektivet vil også være en betydelig faktor innenfor forvaltningen av grunnvannsressursene i Norge.

7 Litteraturliste

Bøker:

Boulton, Andrew J/ Brock, Margaret A: Australian Freshwater Ecology Processes and Management, 1999. Gleneagles Publishing. ISBN 1 875553 05 3.

Brekken, Ola mfl.: Vannressursloven kommentarutgave, 2001 Kommuneforlaget AS. ISBN 82-446-0674-6

Brækhus, Sjur / Hærem, Axel: Norsk tingsrett, 1964 Universitetsforlaget

Bugge, Hans Christian: Forurensningsansvaret, 1999 Tano Aschoug. ISBN 82-05-29891-2

Carlsen, A : Vassdragsloven til praktisk bruk av (1916)

De Sadeleer, Nicolas: Environmental Principles From Political Slogans to Legal Rules, 2002 Oxford University Press. ISBN 0-19-925474-5

Falkanger: Tingsrett, 5. utgave, 1999. Universitetsforlaget AS. ISBN 82-00-12952-7

Falkanger, Thor/ Haagensen, Kjell (red.): Vassdrags- og energirett, 2 utg. 2002 Universitetsforlaget. ISBN 82-15-00280-3

Gulbrandsen, Egil. Juridisk leksikon, 1994 Kunnskapsforlaget. ISBN 82-573-0561-8

Motzfeldt, U.A: Den Norske Vassdragsrets Historie, indtil aaret 1800, 1908

Rice, White: Engineering aspects of water law, 1987 John Wiley & Sons
ISBN 0-471-84362-8

Strömberg, Rolf: Vattenlagen med kommentar(1984). Liber förlag.
ISBN 91-38-90448-9.

Sunkin/Ong/Wight: Sourcebook on environmental law, 2001 Cavendish Publishing
Limited. ISBN 1-85941-585-5.

Tollan, Arne: Vannressurser, 2002 Universitetsforlaget. ISBN 82-15-00097-5

Vislie, Arne: Grensene for grunneierens rådighet, 1944

Artikler:

Borch-Nielsen, Thomas: BAT og Føre var-prinsippet, og forholdet mellom dem. Universitetet i Oslo 2003.

Carstens, Halfdan: Grunnvann – ressurs og problemmaker. Geo April 2002.

Ellingsen, Knut: EUs nye rammedirektiv og grunnvanns-Norge. Vann nr 3 2000.

Kjøllesdal, Toril G.: Ny vannressurslov er trådt i kraft. Skogeieren nr 4 2002.

Kjørven, Olav: FNs toppmøte om bærekraftig utvikling – Resultatene på ferskvannsområdet. Veien frem mot World Water Forum 2003. Vann nr 1 2003.

Larsen, Thronnd Berge: Ny lov om vassdrag og grunnvann. Gir det bedre vassdragsforvaltning fra år 2000?, Synspunkter fra Miljøverndepartementet. Vann nr 2 1999.

Robberstad, Knut: Retten til undergrunnen. Tidskrift for Rettsvitenskap, 1961.

Rogstad, Daniel: Regulering av eierrådigheten og eiendomrettens yttergrenser. Jussens Venner 2001 s184-198

Solli, Harald: Hvorfor ny lov om vassdrag? Prosessen fram til lovforslaget. Hva er endret fra Lovutvalgets forslag til fremlagt lovforslag. Vann nr 2 1999

Torvund, Atle: Nye lovregler om rådigheten over grunnvannsressurser. Lov og Rett nr 2001.

Tvedten, Sissel: EU's vanndirektiv og grunnvann. Vann nr 1 2003.

Internasjonale avtaler/ erklæringer

Roma-traktaten: Traktat om etablering av det europeiske felleskap, Roma 1957

Bremendeklarasjonen: The 1984 Bremen Ministerial Declaration of the International Conference on the protection of the North Sea

RIO-erklæringen: 1992 Rio de Janeiro Declaration on Environment and Development, som ble til på the UN Conference on Environment and Development.

Maastricht-avtalen: Avtale om opprettelse av den europeiske union, Maastricht 1992

Lover:

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10 Februar 1967 (Forvaltningsloven).
Lov mot vern av forurensinger og avfall av 13. Mars 1981 Nr 6 (Forurensningsloven).
Lov om vassdrag og grunnvann av 24.november 2001 Nr 84 (Vannressursloven).
Lov om plan og bygninger av 14. juni 1985 nr 77 (plan og bygningsloven)
Lov om rettshøve mellom grannar av 16. juni 1961 nr 15 (Naboloven)
Lov om sameige av 18. juni 1965 nr 6 (Sameieloven)
Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. av 27 november 1992 Nr. 109 (EØS-loven)
Lov om vassdragene av 15. mars 1940 nr. 3 (Vassdragsloven)(opphevet).

Forskrifter:

Forskrift om gjennomføring av direktivene i EØS-avtalens vedlegg XX om utslipp av farlige stoffer til vann. 28.06.1995 nr 961.

Forskrift om hvem som skal være vassdragsmyndighet etter vannressursloven.
15.12.2000 nr 1270. Vedtatt ved kgl.res. 15.12.2000

Offentlige Publikasjoner:

NOU 1994:12 Lov om vassdrag og grunnvann
NOU 1988: 16 Sivillovbokutvalget
NOU 1983: 41 Verneplan for vassdrag III
NOU 1991: 12B Verneplan for vassdrag IV

Innst.O. 101 1999-2000.

Ot.prp.nr. 39 (1998-99) Om lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)

Stortingsforhandlinger 2000-2001. Tiende O.&L.

Dommer:

Rt. 1959 s.1198 (Askøydommen/lagerhalldommen)

Rt. 1979 s.1179

Rt. 1998 s.251.(Ternes/"skråboringsdommen")

Rt. 1993 s.528

Rt. 1993 s.278 (Gaulosen)

RG 1965 s.228 (Bergen byrett)

EU:

Rådsdirektiv 2000/60/EF

Utenlandsk:

Tysk: Wessergestz for Baden-Württemberg, 1.juli 1988 (BWHG)
 BGB §909

Svensk: SOU 1977:27 Sluttbetenkning om ny Vatten Lag